

Cankarjev glasnik

Mesečnik za leposlovje in pouk

Izdaja

CANKARJEVA USTANOVA

Uredništvo in upravnništvo — 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio

Urednik: *Etbil Kristan*

Upravnik: *Louis Zorko*

Naročnina za Zedinjene države: Na leto \$3.00, pol leta \$1.50, za 4 mesece \$1.00, posamezen zvezek 30 centov. Za inozemstvo \$4.00 na leto

ODBORNICI CANKARJEVE USTANOVE

Louis Kaferle, predsednik; Vatro J. Grill, podpredsednik; Louis Zorko, tajnik; Joseph Frančeskin, blagajnik; Joseph Jauch, zapisnikar.

Nadzorniki: Ludvik Medvešek, John Krebel, Jennie Dagarin.

Prosvetni odbor: Ivan Jontez, Milan Medvešek, Frank Česen.

Gospodarski odbor: Vincent Salmich, John Tavčar, Felix Strumbel, Leo Poljšak, Mary Somrak, Pavla Klinc, Anton Jankovich.

CANKARJEV GLASNIK (CANKAR'S HERALD) is published monthly by the Cankar Foundation, 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio

Entered as Second Class Matter August 31, 1937, at Cleveland, Ohio, under the Act of March 3, 1879

Subscription rates: Domestic — One year \$3.00. Half year \$1.50

4 months \$1.00. Foreign \$4.00. Single copy 30 cents

Editor: *Etbil Kristan*

Manager: *Louis Zorko*

Usebina

NARODNOST IN PROSVETA	209
JAKOB ZUPANČIĆ. DECEDE	215
ANTON J. KLANČAR: JUTRI	217
IVAN MOLEK: DIJALOG O LENOBI	219
JOHN EDGAR WEBB: PUBLIC SQUARE, prevedel Ivan Jontez.....	221
ANTON DEBELJAK:	
PAVIČEVIĆ, PESNIK, PRIPOVEDNIK, PUŠČIČAR	224
BOŽIČNO PREMIRJE	226
E. K.: DREJČETOVA POT (nadaljevanje)	228
ŽENSKO POGlavJE: ŽENSKO DELO	230
MARS IN TOVARIŠI	231
E. K.: JULKINA ZMOTA (nadaljevanje)	234

C G

Kulturni kotiček

Chicago, Ill. V nedeljo, 3. marca so v obeh dvoranah SNPJ. praznovali petintridesetletnico "Proletarca." Proslava je v vsakem oziru uspela. Spored je obsegal deklamacije, petje, govore, glasbo in ples. Ivan Molek je napisal posebno prigodnico, "Sejalci," ki je bila učinkovito recitirana; pesnitev homo čitali v "Majskem glasu." Govorila sta slovensko Etbin Kristan, angleško pa profesor Maynard Krueger. Tri sestre Jugove so zapele več tercetov in žele mnogo priznanja. Koncertna pevka Luiza Kelemenic iz Garyja je s svojim lepim sopranom podala nekoliko slovenskih in angleških pesmi. "Sava" je nastopila z dvema mešanima zboroma. Enajstletni Eddy Udovič je pa presenetil občinstvo z nenavadno izrazitim prednašanjem cele vrste slovenskih in angleških pesmi, spremljajoč se sam na kitari. Udeležba je bila zelo obilna.

Cleveland, O. V prid slovenskega muzeja je dr. "Ivan Cankar" v nedeljo, 17. marca uprizorilo v akustično popravljene dvorani Nar. Doma na St. Clair Ave. Kobalovo igro "Naši domači - tuji," ki obdeluje problem našega naraščanja. Režiral je Vatro Grill, ki je obenem igral farmarja Hrena. Drugi sodelujoči so bili Ivanka Schiffrer, Nežka Kalan, Olga Marn, Frances Iic, Rudolf Widmar, John Čeh in Stanley Skuk. Kot govornika sta nastopila Erazem Gorše in John Steblaj. Na malo znanem instrumentu "marimba" je zaigral Robert Rosman. Udeležba je bila zadovoljiva.

Cleveland, O. V Delavskem domu v Collinwoodu je domova čitalnica v nedeljo, 3. marca priredila veselico z varijetnim programom, pri katerem so nastopili pevci in pevke društev "Slovan," socialistične "Zarje," "Jadrana" in "Sloge" in dramatično društvo "Anton Verovšek." Udeležba je bila velika in uspeh zadovoljiv.

Strabane, Pa. V nedeljo, 17. marca je tukaj gostovala Cankarjeva ustanova iz Clevelanda in je podala mešan program, pri katerem sta z govori nastopila L. Kaferle in Milan Medvešek, s komičnimi prizori Anton Eppich, s petjem Jennie in Tony Perušek, Louis Belle in Frank Plut, s saksofonom Louis Hodnik in v burki "Eden se mora ženiti" Jennie Dagarin, Louis Kaferle, Milan Medvešek in Anna Grill. Udeležba je bila izredno velika in občinstvo je bilo videti zelo zadovoljno.

ČLANARINA CANKARJEVI USTANOVI IN TISKOVI FOND C. G.

Prispevali od 25. februarja do 25. marca 1940:

Dr. št. 20 SSPZ, Cleveland	\$ 12.00
Etbin Kristan	5.00
Peter Slabe, Strabane, Pa.	.50

Skupaj v tem izkazu	\$ 17.50
Zadnji izkaz	\$100.00

Skupaj od 23. decembra 1939
do 25. marca 1940 .....

Odbor Cankarjeve ustanove in Cankarjevega glasnika se zgoraj omenjenemu društvu in posameznikom iskreno zahvaljuje. Želeli bi, da bi dobili mnogo posnemovalcev.

NOVA JAPONSKA VLADA ima doma precej težav, kajti v letošnjem proračunu je 64 odstotkov vseh izdatkov določenih za vojaške namene in to pomeni celo vrsto novih davkov, celo na mizerne delavske mezde. Sitenosti ima tudi zunaj, največ zato, ker je potekla njena trgovska pogodba z Ameriko. Zdi se — in bilo bi razumljivo — da bi rada likvidirala vojno, seveda, na način, ki bi bil časten za Japonsko. Recept za to ni nov; v Mandžuriji je bil že porabljen. Kitajska naj dobi novo vlado, s katero bi Japonci sklenili mir. Vang Čing Vej, ki je nekdanji član Čjang Kaj Šekove vlade, je pripravljen, izpolniti to "patrijotično" nalogo in igrati vlogo mandžurskega "predsednika." Zdi se pa, da voz ne teče prav gladko. Kitajci ne hite pod zastavo izdajalca in v Tokiju so očitno v skrbeh. Tako je mogoče razumeti, da je novi ministrski predsednik v parlamentu izjavil, da bi Čjang Kaj Šek lahko postal član te vlade in da bi tudi drugi sedanji ministri lahko dobili primerna mesta.

Človeku prihajajo v spomin grožnje prejšnjih japonskih vlad, ki so označevale Kaj Šeka za zaveznika komunistov in izjavljale, da je njegov padeč absoluten pogoj za vsak mir. Pozivale so celo Kitajce, naj se ga iznebe — izlepa ali izgrda. Ta osnovni preobrat daje misliti. Seveda nihče ne pričakuje, da bodo s svojo vabo dosegli, kar žele.

Pri vsem pa je značilno nekaj drugega. Ko je v parlamentu ministrski predsednik izjavil, da bo nova, Japonski prijazna vlada na Kitajskem kmalu ustanovljena, je vojni minister Hata glasno pripomnil: "Če kdo misli, da privede ustanovitev nove kitajske vlade kmalu kitajski slučaj do kraja, se zelo moti."

Tako je na Japonskem sploh. Ministrski predsednik in civilni ministri lahko govore, kar hočejo, odloča pa armada po svojem. Nobena pogodba z japonsko vlado ni in ne bo vredna več kot kolikor ji militaristi priznajo veljave.

STOPNIC NE POZNAJO. Eh — tudi bogatini imajo svoje križe in težave. V New Yorku so osnovali šolo za majhne dečke in deklice bogatih staršev, ki se tam uče hoditi po stopnicah, kajti ker žive v palačah, kjer se rabijo samo dvigala, so jim stopnice neznane. Pa bi jih vendar pot lahko povedla v kakšno galerijo, knjižnico, muzej, kjer je treba hoditi po stopnicah... Da, reveži še ne vedo, kako srečni so.

CANKARJEV GLASNIK

MESEČNIK ZA LEPOSLOVJE IN POUK

III.
LETNIK
1939-1940

•
9.
številka

Narodnost in prosveta

Nekaterih med nami je sram, da so Slovenci pa se imenujejo zdaj "Kranjce," zdaj "Avstrijce" — kljub temu, da so, kar so; nekateri se bahajo s svojim slovenstvom kakor da so po svoji zaslugi imeli Slovence za starše. Enim so neznane vse vrednosti, ki so jih ustvarili naši predniki in jih še ustvarjajo mnogi naši sodobniki; drugi ne poznajo sveta in mislijo, da bi sami divjaki obljudovali to zemljo, če ne bi bilo nas.

Ne eni, ne drugi se ne morejo postavljati z nikakršno originalnostjo. Menda ni naroda brez takih prikazni, iz katerih postajajo nevarni šovinisti na eni in obžalovanja vredni renegati na drugi strani. Sramovati se svoje narodnosti, pomeni prav toliko kot zatajevati svoje starše, ker niso bogati in visokega rodu; oboje kaže le veliko slabost duha. Smatrati svoj narod za izvoljeno ljudstvo, ki lahko gleda od zgoraj dol na vse druge, je pa neumno, ker takih ljudstev ni in bi bil vsak bog, ki bi si izbral le en narod duševen pritlikavec in nikdar se nam še ni tako očitno pokazalo, do kakšnih prepadov vodi nacionalna prenapetost kot v sedanjih časih znorelega nacizma.

Včasih se zgodi, da je nekoliko krepkejše povdarjanje narodnosti razumljivo in celo potrebno. Tako je bilo v dobi našega tako zvanega preporoda, ko so slovenščino imenovali "jezik hlapcev in dekel" in je bilo treba naglasiti, da niso hlapci in dekle nič slabši ljudje od grofov in baronov. Potrebno je sedaj na Kitajskem, ko prihaja ljudstvo še le do zavesti svoje narodnosti in bi brez nje neizogibno postalo žrtev prežečega tujega imperijalizma. Potrebno je v Indiji, ki brez enotnosti ne more doseči neodvisnosti. Nikdar pa ni potreben nacionalni fanatizem in kadar koli se pojavi, je škodljiv, ne le, ker nujno izziva sovraštvo, ampak ker povrh tega odvrča narod od njegovih resničnih nalog in od stvarnega dela.

Če moremo govoriti o vrednosti narodov, ne smemo iskati

merila v okvirju njihovih mej. Kakor posamezen človek ni vreden toliko, kolikor je na ta ali oni način nagra bil dolarjev, tudi če se sam zaradi tega čuti vzvišenega nad drugimi, temveč toliko kolikor stori koristnega za skupino, kateri pripada — za družino, razred, narod — tako ni noben narod velik zaradi svojih zmag nad slabejšimi in zaradi obširnosti ugrabljene zemlje, ampak za človeštvo je vreden toliko, kolikor je ustvaril dobrega za splošno hasen. Sijajni Babilon je izginil in slavo njegovih kraljev so razpihali vetrovi tisočletij; toda Babilonci so izumili računstvo, mere in uteže, od njih so se učili drugi narodi aritmetike, vezenja in barvanja in to je bilo vredno več od vseh njihovih osvojitov in podjarmljenj. Feničanov ni več in njihove mnogoštevilne kolonije so že davno izbrisane z zemljevidov; toda iz vrste črk, ki so jo izumili, ali pa vsaj sistematično rabili, se je razvil grški alfabet in latinska abeceda in s pomočjo tega izuma je čitanje in pisanje moglo postati tako enostavno, da se ga more priprost človek naučiti v kratkem času in je duševna izobrazba pristopna širokim masam ljudstev. Grške vojne s Perziji so danes le zanimivo čtivo, toda od parthenoma in akropole in številnih drugih zgradb je ostalo dovolj, da še danes študirajo njih stavbinsko umetnost in jo posnemajo, belvederski Apolon in Antijoh na skali sta še vedno v vatikanski zbirki in nešteti drugi kipi, freske itd., v Luvru, v Napolju, v Firenci in po drugih muzejih. Plato in Aristotel sta še vedno živa v svojih spisih in drame helenskih pisateljev prihajajo še vedno na naše odre. Za iznajdbo kolesa, čolna, vesla, statev in nešteti naprav, brez katerih bi bila naša civilizacija nemogoča, dolgujemo hvalo rodovom, ki jih komaj površno poznamo, a vendar bi oni, ki so s temi izumi pospešili napredek vsega človeštva bolj zaslužili spomenike kot mnogi, ki jih vidimo na javnih trgih in v parkih, ponosno sedeče na konjih z dvignjenimi zastavami, ali s kamenimi sabljami v rokah. Lahko bi prelistali vso zgodovino od prvih znanih začetkov pa do te minute in na vseh straneh bi našli resnico, ne vselej povedano in često zatajevano, a vendar vedno živo: Kar je bilo kdaj ustvarjenega za boljše telesno in duševno življenje, je prebilo viharje vekov in prinaša, v prvotni ali izpremenjeni obliki človeštvu koristi še po dolgih tisočletjih; vsa bahaška slava zmagovalcev in osvojevalcev, zatiralcev in zaslužnjevalcev se pa blešči le kratek čas in ko zatemni, ne zapusti sledov nikjer kot v mrtvih zapiskih.

Kulturni razvoj človeštva, edini, ki v resnici šteje, je te vrste slava veliko bolj ovirala in zadrževala kot pa pospeševala. Včasih je bila raba orožja seveda tudi zaradi večje svobode neizogibna, brez katere je dejanski napredek nemogoč. To se lahko pravi o

večini revolucionarnih vojn; te so pa zapustile mnogo manj bronaste in mramorne slave kot vojna Cezarjev, križarjev in imperatorjev, ker so uporniki bolj mislili na uspeh kot na glorio. In malokdaj se narodnjaki bahajo s svojimi revolucijami, razen v poznejših rodovih, ki so pozabili na duha revolucije in so sami postali nestrpni kakor despoti, proti katerim so se borili njih predniki. Tako so naše "hčere ameriške revolucije" duševno veliko bolj sorodne četrtemu Jurju in njegovim dvorjanikom kot možem, ki so podpisali izjavo neodvisnosti z njenim glasovitim izrekom o pravici revolucije. In sorodne so, kolikor koli se tega otepaajo, fašistom in nacijem, ki neprenehoma trobijo svojo nacijsko slavo in jo opirajo na silo in na laž.

Kjer so prižgali ogenj nacijskega napuha, da bi prevarili srca, ker ne prihaja iz nobenega kota resničen žar, da bi se ob njem ogrevala, so poleg že davno osmešene rasne teorije zapisali na svojo zastavo idejo avtarhije, ki naj pomeni gospodarsko osamosvojitve, pridelovanje vseh potrebščin v lastni hiši in dosledno konec vsake zunanje trgovine. To je vrhunec nacijskega izuma in take besede zvene zapeljivo ušesam ljudi, ki so preleni, ali pa preveč utrujeni in izmučeni, da bi mislili. Trgovina ni iznajdba "angleških kramarjev" ali naših Kočevarjev, temveč sega daleč nazaj v kameno dobo, ko se je človeštvu šele začel svitati beli dan. Tudi kamen ne raste povsod in mnogo vrst ga je; nekatere se dajo imenitno obdelati za orodje, druge niso skoraj za nobeno rabo. Mojstri in izumitelji tistih davnih časov pa niso mogli vedno izbirati svojih bivališč tam, kjer so bile najboljše snovi za njihovo rokodelstvo, pa so začeli izmenjavati svoje izdelke za surovine in pota, po katerih so ti prvi trgovci romali, so starinoslovcem dobro znana. Čim bolj se je delo izpopolnjevalo in pozneje delilo, tem več je bilo take izmenjave, ki ni le služila zadoščenju gospodarskih potreb, temveč je tudi seznanjala tuja plemena in narode, jih zbliževala, prenašala šege in navade in s tem pomagala širiti to, kar včasih po pravem, včasih po krivem imenujemo civilizacijo.

Da je trgovina postala taka, kakršna je danes, služeca profitu bolj kot ljudskim potrebam, povrh pa pogostoma nevarna svetovnemu miru, je krivda sistema, ki se je poslužuje, ne pa načela izmenjave. Čim dalje prihaja človeštvo na svoji nedogledni poti, tem večja je potreba kupčevanja, kajti življenje stremi za večjim bogastvom, ne pa za organiziranjem beračije. Naša zemlja, ki je nastala in se razvila, ne da bi bil kdo vprašal katerega velikih diktatorjev, je pa taka, da je železo v enih hribih, premog pa v drugih, da rastejo datlji in pomaranče v teh,

kostanj pa v onih krajih, da je medved na severu drugačen od onega v Skalnih gorah, da pšenica ne uspeva v Sahari in da kaktus v naši puščavi ne more nadomestiti hrasta in bora. Celo Eskimi so se začeli posluževati elektrike in marsikateri ima radio v svojem "igluju." Avtarhija pa zahteva od ljudstva, da naj se odreče vsemu, kar ne raste in kar se ne more izdelati doma; na eni strani tuli slavo naroda, na drugi mu brani užitke, ki so vsem drugim dostopni.

Dejansko je avtarhija velika laž in diktatorski mogotci jo rabijo kot pesek za oči svojega ljudstva. Nekateri dežele na svetu imajo več, druge manj surovin, nekatere imajo večje, druge manjše ugodnosti za razne industrije, ene so bolj primerne za poljedelstvo, druge manj in tudi te se razlikujejo z ozirom na pridelke, nobenega kraja pa ni, kjer bi bila narava naredila sever in jug, vzhod in zapad, obenem hribe vseh višin in doline s prstjo vseh vrst, kamor bi bila vtaknila vse kovine od svinca do zlata, skratka, minijaturu vsega planeta z vsem, kar je sicer raztreseno po vseh štirih vetrovih. In ker ni resnična avtarhija mogoča nikjer, iščejo roparski mogotci pretveze za razširjenje meja, grabijo sosedne dežele in zahtevajo kolonije, kjer so dijamanti, kjer raste kava, kjer slutijo olje, kjer pa vendar še ni vsega in edini zaključek celega problema je osvojitvev cele zemlje.

To je, kar se kaže na obzorju zblaznelega nacionalizma. Ker pa je naš čas porodil več takih blaznežev, ki vsi opajajo svoje narode z glorio in se smatrajo poklicane za gospodarje sveta, ne more "ideja" avtarhije, če bi smela dirjati brez uzd po svetu, privedi nikamor drugam kot do vsesvetovne vojne, v kateri bi diktatorji stali eden proti drugemu in v katero bi morali biti zapleteni vsi narodi od največjega do najmanjšega.

Nauk, ki sledi iz tega, pravi, da so narodi prenehali biti gospodarske enote, kajti v dobi modernih komunikacijskih sredstev, ki razveljavljajo daljave in prezirajo meje, more le svetovno gospodarstvo prinesiti največji uspeh. V resnici je že ves svet postal ena gospodarska enota; česar ji manjka, je le organizacija. Iz vseh krajev, takozvanih civiliziranih in divjih gredo surovine in produkti v vse kraje; sever je spojen z jugom in zapad z vzhodom. Ameriške banke so po evropskih mestih, na Kitajskem in v južni Afriki, s Cejlona dobivamo kokosove orehe in iz južne Amerike kavo, kljub vsej bojkotni agitaciji prodajajo od New Yorka do San Francisca japonsko svilo in japonske svetilke, ruska armada kupuje svojo opremo v Zedinjenih državah in Nemčija prodaja svoj kok Francozom, ki ji dajejo železo, naše visoke dame nosijo dijamante iz Afrike in rubine iz Indije, irsko platno tekmuje z domačim in radij, ki so ga našli

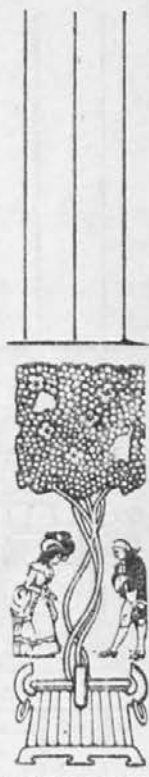
CG

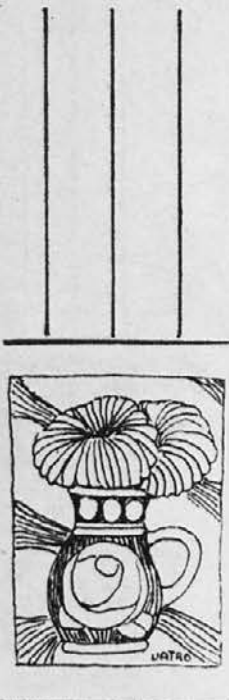
v severni Kanadi, se rabi po bolnišnicah Evrope in Avstralije. Smaragdi in briljanti so luksus, brez katerega bi se izhajalo, toda premog potrebujejo v Italiji, kjer ga ni in zvezdarne morajo dobavljati svoja stekla tam, kjer jih znajo izdelovati. "Ves svet za vse" je gospodarski zakon našega časa in le, kdor vodi k cilju, služi človeštvu, kdor odvrta od njega, je sovražnik celote in dosledno svojega naroda.

Na gospodarskem polju je postalo sodelovanje glavna naloga narodov. Seveda se mora to sodelovanje organizirati, da prinese največjo korist.

Tudi v taki gospodarski enoti pa ne izgube narodi svoje svojstvenosti in ohranjeno jim je polje, na katerem je za vsakega dovolj dela in kjer porodi tekmovanje le koristne sadove brez nevarnosti. Gospodarstvo ni cilj in namen človeštva na zemlji. Kakšen je sicer namen življenja, nam ni znano in nobenih sredstev nimamo, da bi ga odkrili. Teologi nam ga razlagajo na svoj način, a tudi oni le ugibajo — kakor razni filozofi. Mi se moramo skromno zadovoljiti s tem, kar je mogoče spoznati s čutili, ki smo jih dobili, kakor koli so nezadostni. Tako razumemo, da moramo jesti, če nočemo poginiti, da nas mora obleka varovati mraza in da je streha nad glavo koristna, zlasti v naših krajih. Toda čim dosežemo vse to in kar sicer zahteva naše telo, vstanejo drugačne želje: za krompirjem pridejo rože, stena nas ne zadovoljuje, če je gola; radi bi vedeli, kakšna je sosedna vas in kaj je za hribom; otrok dobi svinčnik v roko, pa začne risati, preden prestopi prag prve šole; oče in mati morata odgovarjati na sto vprašanj, če vesta ali ne vesta odgovorov; radovednost ali želja po znanju in spoznanju — kakor koli imenujete ta nagon, naš je, človeški je in brez njega bi bili še vedno tam, kjer so bili naši prvi kosmati predniki. Kruh in suknja, ognjišče in zdravilo nam je moralo pomagati, da vprašujemo in odgovarjamo, da iščemo znanja in se pehamo za lepoto in čim več najdemo tega, tem srečnejše se počutimo.

V teh borbah duha, ki so važnejše od vseh materialnih bojev, le da jih nerešena gmotna vprašanja ovirajo in često onemogočajo, nam daje zadoščenje, kolikor ga je mogoče doseči, prosveta. To je polje, na katerem se narodi lahko neovirano udeležujejo, kjer lahko tekmujejo, kjer lahko čudežno ustvarjajo in si lahko postavljajo najbolj dragocene spomenike. O da, tudi tukaj je sodelovanje mogoče in potrebno. Nobena kultura ni tako absolutno samosvoja, da ne bi imela predhodnikov in zvez z drugimi. Vse naše znanosti so obogatele z izmenjavanjem idej, z oznanjevanjem odkritij, s sotrudištvom belih in modrih, rdečih

in zelenih, s prevajanjem in kopiranjem. Nikomur pa ni bilo treba zatajiti svoje narodnosti in v vsem tem delu je bila nevsiljiva tekma, prijazna in brez nevoščljivosti, le vedno dajoča vzpodbudo vsem, ki so bili dobre volje.

Kar je ta ali oni narod storil na tem polju, v vedah, v umetnosti, v tehniki, v odkritjih, je prinašalo koristi, ki so se ponavljale in nadaljevale in porajale nove; včasih so bile komaj opažene, a brez njih bi nekaj manjkalo — kakor v hiši, kjer se takoj vidi, če kaj ni v redu, če pa je vsaka stvar na svojem mestu, je pač tako kot mora biti. Kralji in cesarji so pozabljeni, imperiji so propadli, slavne vojne so uničile neprecenljive sadove človeškega dela, prosveta pa neprenehoma ustvarja bogastva in oplemenjuje življenje in mu daje smisel.

Če je sploh mogoče soditi vrednost narodov, je edini zaključek, da je narod toliko vreden, kolikor je vredna njegova prosveta.

To ima globok pomen tudi za delavstvo — nemara zanj najgloblji. Delavstvo je razred, ki vodi boj človeštva za osvoboditev iz gospodarske sužnosti. Vodi ga zato, da bo deležno višje prosvete v svobodnejši družbi. A da ga more voditi uspešno in z opravičenim upom na zmago, mora biti sposobno — gmotno in duševno. Gmotno potrebuje moči, ki jo najde v organizaciji; duševno potrebuje znanja in razumevanja, ki si ga more pridobiti le s prosveto. Nevedneži ne morejo premagati sistema, ki z denarjem lahko kupuje glave in umove; in če bi mogli s surovo silo porušiti zgradbo profitnega hrama, bi stali nad razvalinami, ne vedoči, kaj početi s podrtinami. Le delavstvo, ki ve, kaj hoče in kako se stori, ki je oboroženo za boj, pa tudi za to, kar pride po zmagi, raztrga verige, ne da bi se dalo ukleniti v nove. Znanje je to orožje in pridobiti si ga mora za vsako ceno, sicer je ves njegov trud zaman. Znanje in organizacija sta brat in sestra — v obeh je moč. Spojena sta nepremagljiva, vsak zase je polovičarski in mora obstati sredi poti, cilj se mu pa vekomaj odmika.

Vprašanje je enostavno: Ali hočete svobodo?

Da? — Organizirajte se in pridobite si znanja!

Decede

JAKOB ZUPANČIČ

*Nihče ni rojen, da bi večno živel.
Zato je prišlo, kar je priti moralo—in sva
zdaj, kar se najinih staršev tiče—na istem.
(Moja najboljša prijateljica.)*

* *

NJENA MLADOST se ni dōsti razlikovala od mladosti drugih belokrajinskih deklet. Posebnih doživetij ni poznala, zato jih tudi pogrešala ni. Mirno in enolično so se ji z delom izpolnjeni in s pesmijo prepleteni dnevi zlivali v nove dneve, ki so bili kakor grah grahu podobni prejšnjim.

Nekega lepega pomladnega dne se je v skupini deklet vračala iz vinograda po celodnevem delu. Pele so - kot navadno.

Pa so srečale tuje oblečenega človeka, ki je korakal z dekletom iz sosednje vasi. Tujec je obstal in prijazno pozdravil, spremljevalki pa je polglasno zašepetal: "Sestra, čigava je tista brhka, ki ji je ruta zdrsnila z las?"

To je bilo njuno prvo srečanje. Sledili so divni tedni, toda večkrat ogrenjeni. Njeni starši so bili odločno proti poroki z 'liberalcem'. In celo na prižnici je duhovnik besno napadel 'brezbožnika iz Amerike': "Le pogledjte, kaj ima na suknji. Tisto je znak Antikrista!" — Toda bil je le znak Turnvereina, ki je seveda značil — kot znači sokolski znak — svobodomiselstvo.

Pa je bila njena ljubezen globočja kot njena vera, močnejša kot vsi napadi. Vkljub vsem oviram sta se poročila. Težko je verjeti, a resnica je, da sta ostala vsak pri svojem prepričanju — oče svobodomislec, mati verna — in se navzlic temu prav do konca skupnega življenja izredno dobro razumela.

Amerike — ki seveda pred pol stoletjem ni bila taka kot danes, zlasti ne v tistem delu srednjega zapada, kjer je njen mož imel trgovino in pošto. — ni marala, ker tam še ni bilo Slovencev, še manj pa slovenskih duhovnikov. Zato sta se odločila za življenje v domačem kraju.

Imela sta sina, edinca. Toda ta je po svojem desetem letu prihajal domov le na počitnice. Globoko v srcu je mati želela, da bi postal duhovnik, toda nič se ni upirala, ko je

opazila, da, kakor oče, tako tudi sin stopa po svobodomiselni stezi.

Njena vera je bila svojevrstna. Če je mož v nedeljo rajši krenil v gozd nego v cerkev, se je postavila zanj. "Greh? Ne. Bog ni samo v cerkvi, ampak povsod — tudi v gozdu." Sovražila je hinavce, ki so v noči posekali mlado sadno drevo, češ, da ne bo, ko doraste, metalo sence na njih njivo! In kaj šele one, ki so premaknili mejnike in nato pri Bogu prisegali, da se mejnikov niso dotaknili. "To so grehi, ki jih ne zbrisejč za pokoro naloženi očenaši, pa naj jih moli do smrti — škode pa ne poravna."

Za duhovnike je imela svoje merilo, kajti poznala jih je več tudi z druge strani. "Niso in ne morejo biti angeli, ker angeli so brez telesa. Vendar pa mora učitelj biti nekaj boljši od učencev."

*

Pa je prišel nad Evropo teman oblak in legel kot mora tudi nad zadnjo vas.

Komaj dograjena belokrajinska železnica, čije visoki most na Otavcu preseka vrt pri rojstni hiši na dvoje, je pričela služiti za prevažanje mladeničev in mož.

Mati je stala ob progi z drugimi vaščani vred in mahala v pozdrav — v zadnji pozdrav — Majerletovima bratoma, ki sta odhajala na gališke poljane, odkoder se nista več vrnila.

Meseci so minevali — prišel je usodni dan, ko se je poslovil tudi edinec. Na mesto domačih fantov so prihajali begunci — Poljakinje in stari, ali zelo mladi Poljaki — ter vojni ujetniki, Rusi in Italijani.

Prav tja v zatišje Bele krajine se je v jasnih nočeh slišalo topovsko bobnenje — kar z dveh front — doli od srbske, a jasneje, močnejše s soške fronte.

E, kolikokrat je pozno v noč klečala na kamniti stopnici pred hišo! Obrnjena proti zapadu je goreče molila za sina, ki je tam na Krasu gledal smrti v oči, pa morda tisti čas mislil na mater, očeta, dom...

In ko je sin prišel na kratek oddih s fronte, mu je skrivaj prišla pod zavihani ovratnik blagoslovljeno svetinjico Marije Pomagaj z Brezj. Toda nikdar ni zvedela, da je

bila to paradna bluza, katerih seveda nismo nosili v strelskih jarkih. Svetinjico je pozneje našel sluga, ko je obiral lazice...

Prihajali so na župansta zaznamki padlih. Talčevrški župan je odprl uradno pošto in se pripravil, da nabije najnovejšo listo vojnih izgub na desko na hodniku. Z očmi je hitel po dolgi vrsti imen, pa je nenadoma ostrmel. Da, to je njegovo ime, črno na belem, in kratek dostavek — "padel na polju časti..."

Razburjen je korakal župan po hiši; potem se je odločil — zmečkal je uradni zapisek in ga sežgal v peči.

V sosednje mestece je prišel na kratke vojne počitnice Janko Papež. Na Otavec ni šel — četudi je bil na fronti sluga otavskega oficirja. Vprašanjem o dogodkih na fronti se je previdno izogibal, le svojim domačim je povedal o usodnem prodiranju na planoti Sedmih občin, toda zabičal jim je, da naj molčijo.

Toda kljub Jankovi in županovi molčečnosti so ljudje zvedeli, pa so tudi oni molčali. In kamor sta šla Amerikanec in njegova žena, so jima sledili pomembni, sočutni pogledi. Slutila sta, da se je zgodilo nekaj strašnega, zlasti ker od sina ni bilo nič več pisem. Slutnja se je spremenila v gotovost. In v nekaj tednih sta se postarala za desetletja.

Ob dolgih večerih je mati sedela na hišnem pragu in komaj slišno ihtela — tam v daljavi pa je še vedno bobnelo. "Prokleti topovi, ki ste mi vzeli vse na svetu!"

*

Besede moje prijateljice:

"Opazila sem kajpada, da je bilo nekaj narobe v najbližji hiši. In so mi povedali: "Edini sin je padel na italijanski fronti!" — Bila sem šele malo časa na tej šoli in niti vedela nisem, da imajo sina.

Pa ti neko nedeljo korakam po črnomaljskem trgu in opazim v gruči možakarjev mojega sivega soseda. Iznenadena ga pogledam pozorneje. Zadnje čase tako skrušeni in vase pogreznjeni mož je dočista spremenjen. Visoko vzravan, z obrazom polnim radosti poslušja in pritrjuje vojaku dolginu, ki stoji poleg njega ter živahno nekaj pripoveduje.

Nikdar ga še nisem videla, a sem takoj vedela: to je njegov sin... Padel je, a se je iztrgal smrti iz naročja..."

Ni se motila. — V prodiranju preko ceste tik Gallija je težka granata eksplodirala sredi

ceste. Zračni pritisk pa ga je podrl na tla, preden so ga zadeli drobci, zemlja in gramozne kepe so ga zasule.

Ostal bi kajpada pokopan, če ne bi slučajno dva sanitejca ugledala ogoleničenih nog, edinega, kar je molelo iz kupa. Sklenila sta, da potegneta "truplo" iz kupa, računajoča, da ima pri sebi mogoče važne zemljevide in druge papirje.

Na svežem zraku je "truplo" oživel in po par mesecih v bolnišnici se je živ človek vrnil domov.

Ne, njemu se ni sanjalo, da je bil oklican za mrtveca. Potrkal je doma na okno. Bilo je že pozno ponoči in v hiši je bila tema. Niti slutil ni — kašna strašna, brezupna tema...

Iznova je potrkal. Odzval se je materin glas. Zakaj tako ubit, žalosten glas? "Jaz sem, Jakob vaš..."

"Ooo, ooo — — —"

Ne, ne bom poskušal popisati, kaj vse je ta glas izražal.

Oče je ves razburjen prižgal luč, mati je odprla okno.

"Sin, sin..."

"Vrata, vrata... Skozi okno ne more noter." In oče je hitel k vratom.

Mati pa je otipavala sina in se smejala in jokala obenem.

*

Nazadnje so se ministrske glave na Dunaju le domislile, da ni pravilno, ne pametno nadalje siliti ameriškega državljana, da bi se tepel za Avstrijo — ki je medtem postala sovražnica Združenih držav... In tako je bil sin po treh letih vojne službe odpuščen iz aktivne službe ter kot "sovražnik" interniran, k sreči, kar doma. Tako je bilo njemu, materi in očetu prihranjeno zlo vsaj zadnjih tednov organiziranega klanja, kar je dejansko vojna.

*

Minila je vojna vihra. Vračali so se ujetniki iz Italije, pozneje oni iz Rusije in Sibirije. Mnogi, premnogi se niso vrnili; ostali so na Doberdobo, v Tirolih, v Galiciji.

Tudi v beli hiši med košatimi drevesi na robu vasi je blažen mir. Sin sicer ni stalno doma, a prihaja pogosto iz Zagreba, iz Ljubljane, nazadnje v večletnih presledkih iz Amerike.

Troje ogromnih dreves na vrtu je bilo vidnih na veliko daljavo. Veliki oreh pri kašči je

šel prvi — kot junak. Ko je gorel sosedov skedenj, je ta oreh obvaroval vsa domača gospodarska poslopja, a sam je umrl. Oreh pri vходу s pota je bilo treba podreti, ker je na stara leta postal ves votel.

V visoko in ravno češnjo na voglu vrta je treščila strela in jo popolnoma obelila, pa jo je bilo treba podreti. To sloko, pobeljeno češnjo sem videl in slikal pred dvema letoma; sedaj raste tam na vogalu mala češnjica, ki najbrže ni višja ko jaz.

Oče je umrl pred nekaj leti, mati je ostala sama na domačiji.

Prvega julija 1938 sva s hčerko prišla na kratek obisk. In prav prvi dan sva mater globoko razočarala, čeprav ne namenoma. Iz zidanice je prinesla jabolko. Tam je v juliju lansko jabolko nekaj posebnega. Meni in Elici pa se to ni posvetilo in sva se z jabolkom — žogala po vrtu. Prešerno razigrana nisva bila dojemljiva za njeno nežno dobrohotnost, ko nama ga je slovesno izročila: "Glejta — spravila sem jih dosti, a eno samo je zvesto čakalo..."

Ivana Cankarja je vse življenje bolelo, ker je ob neki priliki zatajil svojo mater navzlic temu, da jo je globoko ljubil. Tako grešimo vsi...

*

Pomlad je — vsaj po koledarju. Toda zunaj so strehe bele, drevesa in grmičevje je zasneženo in še vedno sneži.

Pred menoj pa leži dvoje neodprtih belih pisem. Ne, niso popolnoma bela!

Eno je od mojega sorodnika, priporočeno. Vogali so — črni.

Drugo je moje. Naslovljeno na Marijo Zupančič, Otavec št. 17, pošta Črnomelj. Toda Otavec in Črnomelj sta debelo prečrtana. Posredi je rdeče žigosano "RETOUR" in počez čez neodprto kuverto je prilepljen bel listič z rdečimi črkami:

UMRO DECEDE

Moje matere ni več...

Jutri

ANTON J. KLANČAR

DANES SEM ZOPET ISKAL DELA. Prejšnjo noč sem prebil s prijatelji, ki tudi iščejo dela kakor jaz. Z njimi skušam pozabiti na svoje sitnosti pri vinu in ob pomenkih o rojstnem kraju naših očetov in mater.

Ko sem zadnjo noč prišel, nekoliko natrkan domov, je bilo pol dveh. Naši so že spali. Navado imajo, da hodijo zgodaj spat; tako so se navadili v starem kraju.

Mati je vedno trudna in izmučena od stoterih skrbi. Oče je vedno zbit od dela. On dela vsak dan trdo v jeklarni.

Ko sem prišel, sem slišal, kako se je mučno premikal v spalnici tik do moje. Previdno sem odprl vrata, da me mati ne bi slišala, prihajajočega ob tej pozni uri. Če bi opazila, bi mi bilo zjutraj hudo. Ob takih prilikah ji pri zajtrku ne morem pogledati v oči. Vedno imam občutek kot da me na tihem obtožujejo: "Poglej ubogega očeta! On mora na delo, medtem ko ti vso noč popivaš."

Po tihem sem se zmuzal v svojo sobo, prižgal svetilko in slekel obnošeni površnik, katerega mi je bila mati kupila pred tremi leti, ko sem se vrnil s kolegija. Obesil sem ga na žebelj v rumeno ometani steni in sedel za mizo. Navadno, kadar pridem pozno domov, sedem, da čitam. Če je oče še po konci, pride k meni in mi ponudi, kar koli ima jedi ali pijače.

Tudi zadnjo noč sem se pripravil, da bi čital svoje "bohunkovske" knjige, kajti z menoj je tako, da ne morem čitati nič drugega kot knjige, ki sta jih prinesla oče in mati s seboj iz stare domovine. Ko sem jih nekaj časa čital, sem se zaljubil v njuno lepo rojstno deželo in v svojih sanjah živim tam.

Toda ko sem sedel v vlažni sobi, v kateri se stene vedno pote kakor od dela izmučen mož, nisem mogel čitati. Vzel sem v roke Hendersonovo "The Case for Socialism," ki mi jo je posodil prijatelj. Prečital sem prvi stavek in se ustavil... Oče se je v svoji postelji muč-

no obrnil. Počakal sem na njegov globoki vzdih in skeleča sramota se mi je zajedla v dušo, tako da sem moral odložiti knjigo.

Zunaj, v bližnji tovarni je parno kladivo ritmično bilo svoje draženje: "Poišči si dela! Poišči si dela! Poišči si dela!" Na pol sem vstal, da bi šel, pa sem zopet sedel, ko sem se spomnil, da je noč.

Počasi sem začel slačiti svojo siromaško obleko. Modra suknja, katero oblečem, kadar iščem dela, ima ob komolcu dve luknji. Srajco mi je mati že ne vem kolikokrat popravila. Moje hlače so vedno nepolikane in ob spodnjem robu blatne, perilo pa zakrpano.

Vzdihnil sem in odgrnil rjuhe, ki jih je mati naredila iz močnih vreč ter zlezal v posteljo. Svetilko sem pustil še nekaj časa goreti, medtem ko sem ogledaval stene. To delam vedno, kadar se čutim potrtega. Na mojih stenah je mnogo plakatov. Tu je naznanilo neke igre, katero sem pred enim letom prevedel in uprizoril. Drugo naznanja vrsto predavanj, ki sem jih imel o svojih najljubših slovenskih pisateljih. In moja visokošolska diploma, na katero sem bil nekdanj zelo ponosen, pa nič več ne študiram.

To je bilo zadnjo noč. Danes, zgodaj zjutraj sem se zopet napotil, da si najdem dela.

Vstal sem še le, ko je oče odšel v tovarno. Moje sestre so bile že odšle v šolo, mati se mi je pa izogibala in se mudila v svoji sobi. Postregel sem si s skodelico kave, narejene iz grozdovega semena in jo hitro popil kakor nočni tat.

Odlezel sem v mrzlo jutro, zakopal obraz v ovratnik svojega cenenege modrega površnika, se nagrbančil in hodil dve uri proti nekemu kraju, kjer delajo grafitni bron. Tam pa sem se zmuznil mimo z nepopisnim občutkom ponižanja in hitel proti jezeru.

Nikogar še ni bilo tam. Vrata pisarne, kjer sprejemajo delavce so bila zaprta. Zadovoljen sem korakal mimo. Ko sem stopal po ulici proti jezeru, je pihal mrzli veter v mene kot da bi me hotel zadržati. Zopet mi je sram pograbil dušo in obrnil sem se. Hitro sem zavil na zadnjo stezo in varal samega sebe, da me zanima litografski stroj, ki ga je bilo videti skozi okno.

Od minute do minute me je bilo bolj sram in ko sem videl po stezi korakajočega

fanta, sem pohitel za njim in ga vprašal: "Kje je tista grafitna delavnica?"

"Tam spredaj," je odgovoril in pokazal v smer, odkoder sem prišel.

Pridružil sem se mu in povedal mi je, da hodi tja že tri mesece. "Sedaj hodim tja, da se ogrejem," je dodal. Oba sva molčala in tiho korakala.

Kmalu sva prišla do velike množice pred vrati pisarne. Kakšnih petdeset fantov in deklet je postajalo v manjših skupinah. Nekateri so gledali v delavnico, od znotraj so se jim pa delavci nasmihali. Drugi so se pomenkovali in nekateri smejali. Nekateri so bili videti izmučeni in žalostni — kakor Krist na Golgoti.

Med njimi sem opazil dekle, katero sem poznal kot mladenič, preden sem odšel v kolegij, da bi se pripravil za učiteljevanje. Nasmehnila se mi je, meni pa se je zdelo kot da se reži in se mi roga in zopet mi je nepopisna sramota napolnila dušo. Skušal sem izbegniti njenim očem in sem se pomešal med fante, da bi se skrill...

Ne spominjam se, kako dolgo smo stali na mrazu, zakaj moje misli so bile daleč pri mojih knjigah, moralo pa je biti zelo dolgo.

Nenadoma sem zaslišal globok glas: "Danes ni nič, fantje." Glas se je izgubil, ko so se vrata zaloputnila.

Z množico sem tudi jaz odkorakal, moje misli pa so bile še vedno daleč pri mojih "bohunkovskih" knjigah.

Jutri pojdem zopet iskat dela...

NOVA ZELANDIJA ima delavsko vlado in njen cilj je socializem. Kadar se bo sklepal mir, bo to dejstvo imelo velik pomen. Če bo delavstvo po drugih deželah spoznalo važnost dobe in dalo angleškim in novozelandskim tovarišem dovolj moralne podpore, se ne bo ponovil Versailles.

V OVČJIH STAJAH se vedno najde kaka garjeva ovca in tega se dobro zavedajo tudi dušni pastirji. Da je tako, priča tudi svarilo, ki je bilo natisnjeno v božični brošuri cerkve sv. Jerneja v New Yorku, ki se je glasilo:

"Prosimo vas, da ne puščate denarnic v klopeh, kadar greste k oltarju k svetemu obhajilu!"

Dijalog o lenobi

IVAN MOLEK

Razbornik, optimist

Farkaš, neverni Tomaž

FARKAŠ (prisede k stranski mizici v javnem lokalu, kjer odmorava zamišljeni Razbornik): O, čakaj no! Ali te lahko motim?

Razbornik: Kaj imaš na srcu, Farkaš?

Farkaš: Nekaj mi je prišlo na misel. Ko si zadnjič tako navdušeno predaval grupi delavcev v lokalu o novi družbi, v kateri bo bratstvo, enakost in svoboda, sem te mislil nekaj vprašati, a ni bilo več časa.

Razbornik: Dobro, pa me zdaj vprašaj.

Farkaš: Saj te bom. Veš, jaz ne verjamem v tvoje idealno bratstvo in enakost na tem svetu med ljudmi, kakršne jaz poznam. Veš, to so vsake vrste ljudje in vsak ima svojo butico in svoje muhe. Zdaj pa pride vprašanje: Kaj boste naredili v vaši novi družbi z onimi, ki nočejo delati?

Razbornik (mirno): Ti misliš —

Farkaš: Da, jaz mislim one, ki nočejo pa nočejo prijeti za nobeno delo, razen če so prisiljeni. Ali ne bo za te ljudi potreben bič, torej kakršna koli sila, tudi v bratstvu, enakosti in svobodi?

Razbornik: Ti misliš na lenuhe.

Farkaš: Seveda, lenuhe ali kakor koli jih imenuješ; vsaj tako jim pravimo. Torej lenuhi. Saj nisi slep, Razbornik, poznaš jih mnogo. Vzemi za primero Brnjavsovega Lukeža. Zdrav in močan je mrcina in lahko bi delal in služil tolarčke, a beži od dela kakor od gada. Samo k polni mizi bi prisedal in jedel in pil na tuj račun. Zmerom je suh in vedno stika naokrog, da bi kaj dobil zastonj. Saj veš — velik muk-tež. Kaj boš naredil s takim?

Razbornik (smehljaje): Hm!

Farkaš (vneto): Ali vzemi Lorbarjevo Pepo. Saj jo poznaš. Lorbar rad dela. Vsak dan je v fabriki. Kadar je doma, vedno kaj brklja okrog hiše. In Pepa? Otrok nima, zdrava je, a hiša je vedno umazana, nepočiščena, kuhinja je ropotarnica in možiček si mora dostikrat sam skuhati večerjo, ko pride truden z dela. Ona samo leži doma kot debela klada. Kaj boš naredil s takim stvarom?

Razbornik (smehljaje): Hm, hm! —

Farkaš (razburjen): Da — kaj boš naredil? Če jih boš silil na delo, katerega ne marajo, ne bo to bratsko in demokratično; ako jih boš pustil, da ostanejo zajedalci in bodo še nadalje živeli od dela drugih, bo to krivica za druge in to spet ne bo demokratično in bratsko. Ali priznaš, da demokracija ni za lenuhe?

Razbornik (pomirjevalno): Demokracija priznava enake pravice in enake dolžnosti za vse. Ne pozabi na dolžnosti! Toda prej nekaj drugega. Zdi se mi, da je pri tebi delo samo v tovarni in kuhinji — in kdor se ogiblje fabriškega in hišnega dela, je že lenuh. Ali je tako?

Farkaš (maha z rokama): Ne, ne, priznavam tudi druga dela. Poglej Frtačkovega Gustla. Škribant je. Zna pisati lepe povestice o ljubezni, ampak naš Gustel je pri tem svojem delu len, da kar smrdi, je pa zelo dober delavec pri kozarčku.

Razbornik: Oho, pri tebi je tudi popivanje delo? — Nekaj je narobe.

Farkaš: To se tako reče. Ali ni to čudno? Lenuharji so navadno pridni pijančki.

Razbornik: Ne samo pijančki. Prej si omenil Lukeža, ki navadno postopa. Nedavno sem ga videl na piketni liniji. Pomagal je stavkarjem — in kako je mož delal! Skočil je k ograji in jo lomil, da je kar pokalo; pulil je kole in jih podajal stavkarjem, ki so se topli s kompanijskimi policisti. Ali ni tudi to čudno?

Farkaš (strmeče): Res je čudno.

Razbornik: Kako si to razlagaš?

Farkaš (v zadregi): V tem hipu ne vem, kaj bi rekel... Kako si ti to razlagaš?

Razbornik: Rekel bi le tole: nekateri delavci so pridni pri gradnji plota, drugi so pa pridni pri podiranju plota in izmenoma je oboje potrebno.

Farkaš: Ne vem; zdi se mi, da je tudi tu nekaj narobe.

Razbornik: Je in ni — kakor vzameš. V skrajni analizi so vsi ljudje "delavci" — in ti poskušaj in jih prepričaj, če moreš, da niso.

Bogatin, ki ne dela drugega kot striže kupone in podpisuje svoje privatne čeke, pravi, da je to njegovo delo — in pri tem svojem delu ni prav nič len, dasi mi lahko milijonkrat rečemo, da je lenuh in parazit prve vrste; on ne bo priznal naše sodbe. Prav tako ne bo priznal škof, ki nekaj z roko gestikulira in smatra to za svoje najsvetejše opravilo. Pojdi in reci mu, da je parazit, pa bo do smrti užaljen.

Farkaš (nestrpljivo): Dobro, dobro, ampak zate in zame to "delo" ni potrebno!

Razbornik: Je pa za druge in ti "drugi" bodo rekli, da jim nismo mi prav nič potrebni! — Še nekaj. Ali je človek, ki kolje živino v klavnici, delavec?

Farkaš (živo): Na vsak način! Njegovo delo morda ni prijetno, je pa potrebno za vse ljudi, ki jedo meso.

Razbornik: Pravilno. Kaj pa krvnik, ki postavno kolje ljudi? Ali je on delavec? In če je, ali je njegovo delo potrebno? Priznati moraš, da je dobro plačan, kadar obesi ali elektrokutira človeka.

Farkaš (se praska za ušesom): Hm, ta je pa lepa!

Razbornik: Ne pozabi, Farkaš, da njegovo delo ni prijetno kakor ni klavčevo v živinski klavnici — — —

Farkaš: Jaz bi rekel, da tudi krvnikovo "delo" ni potrebno.

Razbornik: Zate in zame res ni potrebno — midva in mnogo drugih ljudi prav lahko izhajava brez tega — ampak NEKOMU je to potrebno, ker se sicer ne bi vršilo. Vzemimo onega, ki ga krvnik ubije, na primer roparskega morilca. O njem tudi lahko rečemo, da je lenuh in muktež prve vrste, kajti ogiblje se poštenega dela in rajši s silo jemlje drugim, ampak ropar si resno domišlja, da opravlja težko delo, ki je v resnici riskantno, saj vedno tvega osebno svobodo in dostikrat tudi življenje. Torej kaj?

Farkaš (nejevoljno): Da — kaj misliš dokazati s tem? Ti si nekam pobegnil od mojega vprašanja, prijatelj Razbornik. Vprašal sem te, kako bo z lenimi delavci v novi družbi; mene ne brigajo bankirji, škofje, krvniki in roparji, le delavci me brigajo.

Razbornik: Nikamor ne bežim, toda rad bi bil s teboj na čistem glede opredelitve delavcev in lenuhov. Odkod gledaš ti na lenuhe?

Mar misliš, da se lenuhi rodijo? Ali je vzrok podnebjje, ali je narodnost?

Farkaš: Vsekakor bo neke vrste bolezen.

Razbornik: Če je to res, tedaj so vsi ljudje več ali manj "bolni" na ta način. Vsaj v Ameriki in v ostalih kapitalističnih državah, kjer večina dovoljuje lenarjenje človeškim lisjakom na račun človeških osličkov... Seveda, lisjak živi v veri, da ima pravico, biti len. To je tisto, kar je vtaknilo v slovar besedo "lenuh" in podkurilo moraliste, da že tisočletja pridigajo delavcem na polju in v delavnici — samo tem! — naj pridno delajo, naj ne pasejo lenobe! In zdi se mi, da si tudi ti, dragi moj Farkaš, zabredel med te, z maslom namazane moraliste!

Farkaš (užaljen): Nikakor ne, jaz že ne! Jaz nisem moralist! Fakt je, da so lenuhi na svetu, pravi in kronični lenuhi med delavci — in če pride že danes nova družba bratstva, enakosti in svobode, kako boš izpremenil te lenuhe v pridne delavce? Kako jih boš ozdravil? To hočem vedeti od tebe, Razbornik, in nič drugega.

Razbornik (mirno): Le počasi, nikar se ne razburjaj. Ali se čudiš osličku, če se mu včasih zahoče, da bi bil lisjak? Zgledi vlečejo, haha... Vidiš, človeški osliček ima to prednost, da ima poleg rok, ki garajo in poleg ramen, ki se upirajo ob voz tudi oči, s katerimi lahko gleda naravnost predse in za očmi ima več ali manj pameti, s katero lahko misli. To se pravi, da je v mnogih in mnogih primerih prav tako dobro opremljen kakor človeški lisjak. Pa se vprašuje: Čemu so zame le dolžnosti, za onega pa le pravice, med drugimi tudi pravica, da je lahko len, če hoče biti, jaz pa ne smem, biti?... Vidiš, iz milijona takih vprašanj se lahko naredi milijon lenuhov, ki kljubujejo družbi z lenobo — pasivno resistenco — ker z drugim ne morejo.

Farkaš: Jaz te ne razumem, Razbornik. Kam si spet ubežal? —

Razbornik: Sem prav na mestu, kamor si me postavil, samo povrnil sem se na prejšnjo točko o demokraciji, katera zahteva enake pravice in enake dolžnosti za vse. Vidiš, v tem je rešitev tvojega vprašanja, kolikor se to vprašanje tiče normalnih ljudi, ki so po tvoje "bolni" na lenobi! Enakost ne pomeni enakih možganov za vse ljudi, marveč ENAKE pra-

vice in dolžnosti, to bo pa pomenilo veselje do dela marsikateremu "lenuhu."

Farkaš: Še vedno sem neveren Tomaž; še vedno sem uverjen, da so med delavci ljudje, ki nimajo nobenega veselja do dela.

Razbornik: Ali si kdaj že slišal, da je kdo umrl lakote od same lenobe?

Farkaš: Aha, zdaj te pa imam! Ujel si se, prijateljček! Priznal si, da bo treba lenuhe prisiliti k delu z — gladom.

Razbornik: Le počasi, brate, le počasi. Ali si že kdaj slišal, da je kdo umrl gladu poleg polne mize, na katero je bilo treba le z roko poseči?

Farkaš: Ne vem, če je kdaj živel takšen norec.

Razbornik: Tvoje vprašanje je rešeno! Dodati je treba le to, da v novi družbi, kakršno si jaz zamišljam, ne bodo pustili, da bi — norci na ta način iskali samomora. Odvedejo jih v bolnišnico, priznati pa moraš, da je v bolnišnici dovoljeno, nasititi ljudi tudi s silo, kadar je to potrebno...

Farkaš (zija v Razbornika).

Razbornik: Veš, Farkaš, fizične lenobe se jaz nič ne bojim, bojim se pa — in silno jo črtim — miselne lenobe. Tebi, Farkaš, pa čestitam: ti nisi miselni lenuh! Daj, da te objamem, bratec — — —

Public Square

JOHN EDGAR WEBB

Prevedel Ivan Jontez

Črtica, ki jo tu podajam v prevodu, s pisateljevim dovoljenjem, tvori uvodno poglavje v njegovem romanu "Okey, Warden," ki bo izšel v založbi Harcourt, Brace & Co. Objavljena je bila v prvi letošnji številki clevelandske četrtletne revije Crossroad. — Morda bo čitatelja zanimalo tudi dejstvo, da je slepec, ki ga g. Webb v tej črtici opisuje — Slovenec, priseljenec iz okolice Ljubljane. Piše se Jožef Gogala, v Ameriko je prišel 1912. leta in vid mu je ugasnil v neki rudniški razstrelbi pred 14 leti. — Ivan Jontez.

Ustavil sem se na Public Square-u ter pogledal okrog sebe. Nihče me ni opazil. Ozrl sem se kvišku. Pogledal sem na konico kolo-dvorskega nebotačnika. Pa sem rekel sam pri sebi: "To je Terminal Tower."

Ugledal sem jato golobov, letečih nizko nad menoj. Potem sem uzrl veliko uro na pročelju veletrgovine May Company. In slišal sem nešteto glasov: ulično, avtomobile, drsanje nog, kričanje raznašalcev časopisov. Pa sem tam stal in gledal in poslušal.

Nato sem stopil do vogala ulic Superior in Ontario. Ustavil sem se pred starim slepim možem, ki je še zmirom sedel, kjer sem ga videl zadnjič.

Slepec je ponujal: "News, Press — Hitler, Hitler!"

"Dajte mi Press," sem dejal.

On mi je dal časopis in jaz sem mu dal desetico. "Obdržite drobiž!" sem rekel.

"Hvala vam!" je odgovoril.

Jaz sem mu pogledal v obraz. Hudourniki so orali po njem. Mož je bil oblečen v obnošeni modri obleki, pokrit s slamnikom. Sedel je na oguljenem zložljivem stolcu.

Nenadoma sem dejal: "Kaj vidite?"

"Vidim? Jaz ne vidim nič. Jaz sem slep," je odgovoril oni.

"Vem," sem dejal. "Toda čujte, mister, kaj vidite, ko takole posedate? Kaj slišite?"

"Jaz ne vidim nič," je odvrnil oni. "Hitler — jaz ne čutim nič — News, Press! Hvala vam, gospa! Dva je pet in pet je deset. Jaz ne vidim nič. Samo slišim. Hitler —"

"Kaj slišite?"

"News, Press! News? — Hvala!"

Jaz sem se sklonil. "Kaj slišite?"

"Slišim? Jaz slišim golobe," je dejal.

"Bežite," sem rekel jaz, "v tem grmenju pa res ne morete slišati golobov!"

Starec se je smehljal.

"Čujte," sem rekel jaz, "tu le pa res ne morete slišati ptičev!"

Pogledal sem kvišku. Golobi so bili odleteli.

"Ali jih slišite zdaj?" sem ga vprašal.

"Da," je odgovoril.

"Poslušajte, mož!" sem dejal. Potem sem pogledal okrog sebe. Preko ulice sem uzrl golobe, ki so pobirali drobtine v bližini vodometna na trgu. Jaz sem poslušal. Čul sem drdranje voz ulične, avtomobilske hupe, drsanje podplato. V daljavi sem slišal rog za meglo. Mehka večerna sapa mi je zapihljala mimo ušes.

"Čujte, mož!" sem dejal. "Vi — vi —"

"News, Press! Hitler, Hitler —"

Debel možki se je ustavil. "Press," je dejal.

Debeluhar je vzel časopis ter ga na mestu razgrnil. Ustavil se je pri finančni strani. In je tam stal in čital.

Prišla je neka ženska. Bila je drobna in revno oblečena, toda zelo ljubka. Bilo ji je kakih pet in trideset.

"News," je izpregovorila.

Jaz sem ogledoval golobe.

"Kako se počutite nocoj?" je vprašala ona.

"Jako dobro, hvala vam!" je rekel slepi mož.

Jaz sem pogledal na Terminal Tower.

"Ste mnogo prodali danes?" je vprašala ženska.

"O mnogo, tako mnogo," je dejal slepec.

Golobi so mi bili izginili izpred oči, se izgubili za nebotačnik. Odleteti so morali nenadoma.

Ulična se je ustavila.

Trije otroci so izstopili.

Nenadoma sem se obrnil k ženski. "On pravi, da lahko sliši golobe."

Ženska se je nasmehnila in rekla: "Dva izmed njih sta njegova. Včasih jih je imel mnogo. Zdaj so vsi mrtvi, razen dveh. Kadar kateri umrje, mi pove." Ženica se je sladko smehljala. "On vselej ve, kadar kateri izmed njih umrje."

"Pa kako more vedeti?" sem vprašal.

"O, on že ve," je odgovorila.

"Ampak kako?"

"On mi pove. Jaz ga poznam že leta. On ve marsikaj, česar mi ne vemo. On ni tako slep," je pravila ona.

"Vi mislite —"

"Ne, jaz ne mislim reči, da se pretvarja. On je že res slep."

Debeli možak je zabrundal in jaz sem se ozrl nanj. Mož je jezno grizel svojo cigaro. "Prekleti idijoti!" je dejal. Govoril je časopisu.

Tisti trije otroci so stali na trgu in zijali na spomenik žrtvam civilne vojne.

Mimo nas je šla zala mladenka.

"Čujte," sem rekel, "kako neki more slišati golobe v tem šundru?"

"Hitler — News, Press —"

"Prekleti idijoti!" se je spet oglasil debeluhar.

"Njegova ušesa so dovzetna za nje," je rekla ženska.

"Čul sem že smešnejše stvari," sem dejal jaz.

Debeluhar je nenadoma zvil svoj časopis. Tisti trije otroci so se obrnili in krenili preko ulice proti Terminal Toweru.

Golobi so zopet zobali.

"Moja ušesa so dovzetna za nje," je dejal slepec.

Neki prometni stražnik je zabrlizgal na piščalko.

Debeluhar se je obrnil k nam. Na njegovem obrazu je lebdel čuden izraz. Vsa barva mu je bila izginila z lic.

"Včasih sem gojil golobe," je dejal.

"Jaz lahko slišim njihove pomenke," je dejal slepec.

"On vselej ve, kadar kateri izmed njih umrje," je dejala ženska.

Tako sem jaz stal v središču Clevelanda in poslušal ljudi, ko so se pogovarjali o golobih. Komaj nekaj ur je bilo, odkar sem prišel iz zapora. Več let sem videl svet samo skozi omrežena okna jetnišnice. Nebo sem poznal s kaznilničnega dvorišča. Tam sem videl ptiče letati preko obzidja.

Nekoč sem našel enega izmed njih na vrtu kaznilnične bolnišnice, kamor je padel s strto perutjo.

"Ubogi ptič!" sem dejal.

Poskusil sem uravnati perutnico.

"Kar ta perutnica potrebuje," sem menil, "je počitek."

Tako sem vzel ptiča s seboj v svojo celico v petem nadstropju.

Dal sem mu zobati drobtin.

Ko je umrl, sem ga spustil v zaboj za smeti pred vratmi zapadnega krila.

V mislih sem si rekel: "Zakaj jaz ne umrjem? Moja perut je zlomljena."

"Hitler — News, Press! Press? Hvala vam!"

"Ampak jaz moram iti," je rekla ženska.

"Pridite zopet," je dejal slepec.

"Ti le golobi ne dobivajo prave hrane," je dejal debeluhar.

"Bledi ste videti," sem mu rekel.

"Počutim se blede," je dejal on.

"Good-by," je rekla ženska nam vsem ter se ljubeznivo nasmehnila.

"Samo trenutek!" sem se oglasil jaz. Nenadoma sem rekel: "Delate?"

"Gotovo," je rekla.

"Delati je lepo," sem dejal jaz. Drugega nisem vedel reči.

"Prijetno je, imeti delo," je rekla ona, in čelo se ji je nagubalo. "Toda delati—" Žena se je nasmehnila.

"Zdaj greste vsekakor domov," sem rekel jaz; "k počitku."

"Zdaj grem na delo," je rekla.

Nato se je ozrla preko rame na ogromni Terminal Tower.

"Notranjščino tiste le stvari pomagam čistiti," je rekla.

Trojica majhnih otrok je stala blizu vhoda ter se ozirala kvišku.

"Good-by," je rekla ona.

"Good-by," sem rekel jaz.

"Golobi so kot deca," je rekel debeli možakar.

Nenadoma sem vprašal: "Kaj pa vi počenjate?"

"Nu, kar tako le pa človek ne more podrobno razložiti, kako se goje," je dejal debeluhar. "Imeti morate — —"

"Kar jaz mislim," sem ga ustavil, "je, s kakšnim poslom se pečate?"

"O, jaz." Mož je premestil svojo cigaro v drugi kot ust, se spet zagrizel vanjo.

"Jaz sem kvartopirec," je dejal.

Jaz sem prikimal.

"Ta prekleta vojna!" je rekel on. "To je blaznost."

"Še vedno ste nekam blede," sem rekel jaz.

"O, zdaj se počutim mnogo bolje."

"Roosevelt, Roosevelt — News, Press!" je ponujal slepec.

Jaz sem ga pogledal.

"Prej ste klicali: Hitler!" sem dejal.

"Kateri koli," je rekel. "Oba vlečeta."

"Kako pa Joe Louis?"

"Prilичno, prilичno," je dejal slepec.

"Čakajte, da izgubi," je rekel debeluhar.

"Boste videli, kako bodo šli časopisi izpod rok!"

"Mislite, da bo izgubil?" sem rekel jaz.

"Damn right, da bo!"

"Na svetu bo vedno dovolj Joe Louisov," sem rekel jaz. "Čim sedanji propade, bodo ustvarili drugega."

"Kdo?"

"Časopisi," sem rekel jaz.

"Kdo pa ste vi?" je vprašal debeluhar.

"Nekoč sem bil časnikar."

"Nu," je dejal debeluhar, "jaz sem pa nekoč lastoval časopis."

"Roosevelt, Hitler, Roosevelt — —" je klical slepec.

Jaz sem pomežiknil debeluharju. "On misli, da lahko sliši golobe govoriti," sem dejal.

"Siromak!" je dejal mehko debeluhar.

Tisti trije majhni otroci so bili že odšli. Mimo nas je šinil val uličnega prometa. Golobi so spet letali. Leteli so više in više. Sedli so na strešni rob poslopja na zapadnem koncu trga.

Debeluhar je odhajal, rekoč: "Na svidenje!"

Jaz sem rekel slepcu: "Good-by, mister."

To je bilo v Clevelandu, nekaj ur potem ko sem bil izpuščen iz kaznilnice.

V mojih perutih je spet kipelo zdravje.

Za tiste, ki ne poznajo Clevelanda, bodi omenjeno, da je Public Square glavni trg, sredi mesta. Na južno zapadni strani je centralni kolodvor s precej visokim razglednim stolpom; to je večkrat omenjani Terminal Tower. Slepčev prostor ni daleč od tega.

ZA POSTOPAČE. V Louisburgu, v Severni Carolini so uredili promet pešcev na ta način, da so razdelili pločnike z dvema podolgovatima črtama — kakor na cestah za avta — v tri hodnike; dva zunanja sta se sprehajalce in postopače, notranji pa za ljudi, ki hodijo po opravkih in nimajo časa, da bi se pehali.

Pavićević, pesnik, pripovednik, puščičar

ANTON DEBELJAK

TISKARNA Stunković & Poljak v Zagrebu (Medulićeva 30) je 1940 pustila v beli svet cvetnik: Antologija Mićunovih Pjesama, kjer črnogorski velikan M. M. Pavićević nastopa pod geslom

Tukli su me gromovi i bure,

I pad'o sam niz litice sure.

Al' nikada moja duša hola

Ne pokleknu pod bremenom bola!

Pesnik, ki ga tolčejo strele in ki pada po strmih, sivih skalah, ne da bi mu ohola duša kdaj klecnila pod tovorom bolečin, se more ponašati še z nečim: z neutrudnim, nezamudnim delom. Na koncu gori navedenega cvetobera namreč ugotoviš, da je ta gorečnež peresa do svoje šestdesetletnice dal na svetlo — 60 knjig, povprečno po sto strani. V rokopisu ali že v tisku ima še 35 snopičev. V znatni večini so to narodopisne publikacije: jezično blago iz Črne gore, narodne zdravice, zabavljiče, šale, vraže, zlasti pa zgodbe ali anekdote. O teh je Cankarjev glasnik lani priobčil par strani. Letos pa naj izrečem besedo ali dve o Pavićeviću kot izvirnem tvorcu in zborcu.

Najobširnejši njegov zasnutek je roman "Na prelomu," kjer je v zvezi s hrvaškim književnikom dr. Matom Hanžekovićem na 752 straneh pričaral pred nas v obliki romana zgodovino Črne gore od l. 1856 do zedinjenja v Jugoslaviji. Obilica dejanj, privlačnost gradiva, bogastvo jezika in sloga, mnoštvo oseb in zastranic (epizod), dvogovori in mnogogovori, novost obdelave — vse to predstavlja mejnik v srbskohrvatskem slovstvu. Knjigo prešinja od kraja do konca neomajna vera v največje vzore človeštva: resnica, pravica, svoboda.

Prej omenjena Antologija prinaša ne samo stihe, temveč tudi nekoliko pripovedne proze, tako na primer *Božič u tujini*, črtico napisano v Kanadi 1916. Tu se spominja nesrečne svoje domovine, trpeče med svetovnim pokolom. Pretresljive prizore vsebuje oris *Na Golgotu*, beg pred sovragom čez nepre-

hodni Čakor, ko so sestradani ljudje použili že poslednjo "hostijo" — tanko skorjico — kruha in je pisec bil priča naslednji tragediji:

"Na obali Maće je 40 letna žena iz Valjeva nalik besni levinji zarila nohte pod grlo in lice svojemu rodnemu sedemletnemu sinu, hoteč ga raztrgati, zadaviti, vreči v reko.

Ves iz sebe pred tem prizorom sem prišel in trgal roke materi tigrinji, pripravljeno, da še jaz njo z zobmi zakoljem.

—Kaj pa je? sem zagrmel.

—Nosim ga in z njim prosim cela dva meseca. Zahteva kruha, jaz pa jem zemljo in korenine. Nudim mu svojo kri, noče je! Dajem mu svoje meso, noče ga!

Iztrgal sem ji dete in ga predal vozarju Milanu "na daljnje ravnanje."

Na vsakem koraku nam drugujejo avstrijska letala in strojnice..."

Prišedši v bližino Drača je v zatišju videl, da plamti ogenj in se nekaj kuha v loncu. Je li lažna predstava, privid? Glad je čudna pošast: posrka ti moč, pomrači um, vzame sram. Tako se pisatelj begunec približa srečnemu kuharju:

"Kaj pa tu variš, Bog ti daj zdravje?"

"I kaj, bratko, svoje opanke. Jedel sem zemljo, pasel se po travi, pulil korenje, pa sem si zaželel soli, a opanki so slani. Skuhati jih sicer ne morem, ali umehčam jih vsekakor in potem jih bom žvečil, gotal vodo iz njih... Milo mi dete, povrnemo se in preženemo neprijatelja!"

Tako je govoril možak, visok kakor kopje, črn ko vrag, suh ko dren, gol ko kamen, doma iz Rudnice.

Trdna vera je prebila železna vrata in ustvarila današnjo Jugoslavijo.

Umotvorček zase je *Ludakova ispovijest*. V Blaznikovi spovedi nastopa ubogi zmedeneč Mrgud, ki se čitatelju zazre v spomin. "Zame je bil Mrgud pravo razodetje," piše italijanski kritik Umberto Urbani v časopisu "Italia" za oktober in november 1929. Ostra svetloba, ki

se bliska silnemu gorščaku iz oči, nam popolnoma ožari lik Črnogorca Pavičevića in razgali dušo njegovih rojakov močneje ko cele knjige.

Norci postajajo veliki modrijani, kadar niso pod ključem, kadar se smejo klatiti kakor Mrgud prosto po božji prirodi, ki jih hrani s svojim divjim mlekom, svojimi jagodami ter jih napaja z vodo iz svojih deviških vrelcev.

V umovanju bedaka Mrguda, kadar dobro premisliš, opaziš pojme in dojme Sokrata, Diogena, Krista, Frančiška Asiškega, Leva Tolstega.

Kakor mrgodni Mrgud, tako tudi Mićun in njegovi Črnogorci mrzijo "ljudi," toda ljubijo "človeka." Za prebivalca Črnih brd so ljudje: Turki, Bolgari, Arnavti, Avstrijci, Nemci, Italijani, trinogi, tlačitelji, kruti neprijatelji domovine, še od boja na Kosovem, pa do nastanka Jugoslavije... Kdo pa je človek? To je pesnik, to je "serdar," "vojvoda," borec, Črnogorec, Črnogorka.

* *

ANTOLOGIJA vsebuje precej pripovednih pesnitev, od katerih na priliko je *Lazar Pecirep* vreden Homerove modrice. Pecirep je bil znamenit junak in četovodja leta 1708. Na bojišču je ostal brez desnice, vendar je še pozneje zbiral čete in hajdukoval. Na eni nogi je nosil opanek na dva kljuna (vrha): kadar je želel streljati, je namestil puško med obe konici opanka kakor na dvorogo palico. Spal je na golem kamenu. V torbi mu je bila vedno turška glava, nedavno odrobljena. Kamen, na katerem je pretolkel noči, mu je bil ljubši nego kar koli na svetu. Ta kamen mu je bil ne samo ležišče, marveč tudi zibel, dediščina, ki ga je vzdrževala, sveto bivališče prednikov, oltar svobode. To dragocenost je moral črnogorski človek braniti — pred ljudmi!

Nič manj junaštva ne kaže Črnogorka, kakor nekdanj Spartanka. O tem vas preveri *Črnogorka Jana*, zložena v priljubljenih narodnih desetercih. Tu starka opisuje mesecu svojega sina edinca, vojujočega pred Skadrom. Skrivnostna sobesednica ji odgovarja, da je prejšnji dan ob vodi Bojani videla:

Vidjela sam tvog sina Jovana:
Na grudi mu sedamnaest rana;
Nema desne ruke do ramena;
Nema jedne noge do koljena;

Sablja mu je ruku okinula,
Granata mu nogu odnijela.
Družina ga vodi donijela,
Da mu rane krvave umije —
Dosad, mislim, njega živa nije!

Starka jeklenega srca na to žalostno novice ni zastokala, temveč, odgovarja, da bo Jovanovega potomca vadila v orožju — kot maščevalca:

I učim ga boju i megdanu,
Kad se sjeti da baba osveti...

Dolgi epski umotvori so se Pavičeviću manj obnesli nego kratki. V prvi vrsti pa je to lirik, kakor je poudaril prof. P. Božović v "Antologiji crnogorskih pesnika i pripovedača" (Podgorica, 1927). Takole izpoveduje svoj značaj v pesenci *Moj život*:

Ja ljubim i mrzim, vrijedjam i praštam,
Vjerujem i slušam, pirujem i stradam,
Podižem i rušim, snijevam i maštam,
Hvašim se i gordim, plašim se i nadam...

Naš rojak ni tako razvlečen kakor na primer Francoz Fernand Gregh v podobnih stihih "Je vis," vse bolj je krepak in klen. Vendar, ako slavi čar Evine hčere, utegne tudi on zakipeti kakor hudournik, bučeč niz breg. O tem nas preveri bujna pesnitev *Žena*:

Andjeo, Bog,
Najmiliji prirode dar,
Najveći života žar,
Nâr, briga i mar!...
Pir i bezdani sladostrašća vir!...

tako se vali v zvenečih rimah slavospev... Kakor je neomajen in odporen sin kršnih hribov glede svojih nazorov, glede svojega osebnega položaja, vendar mu more usoda rodnega brata izvabiti solzo iz očesa. Vzemimo štiri-rivrstičnico *Ja plačem*:

Ja plačem radi muka doma moga,
Rad brata golog, što u izbi cvili
Razapet, prezren od ćudljivog Boga,
Pred tirjanima blijed, plačan, mili...

Pred svetovnim požarom je bil Pavičević prekucuh, revolucionar v verzih *Apoteoza besmrtnicima*, prevedenih na angleščino *Apotheosis of the Immortals*, kakor v Gorskih rožah, Mountain Roses. Enaka čustva ga prešinjajo v kiticah *Raspali, Bože!* na pr.:

Raspali, Bože, mržnjom dušu moju
Na sve što puzi, klanja, milost moli,
I daj mi groma, da u tome boju

Razbijem taj hram, gdje lažni idoli
leže u zlatu, s maskama na licu...

Glede oblike moramo priznati, da je Mićun jako spreten in okreten. Dokaz temu številni sonetje. Spričo njih in drugih mednarodnih oblik se kaže Mićun kot prvi moderni pesnik Črne gore. Taka zapažanja je podčrtal že romunski vseučiliški prof. Barbulescu v svoji zadevni razpravi l. 1911. Poleg vsega modernizma pa se naš naslovnik še najbolj počuti v dednem domačem desetercu, ki ga po vzoru narodne epike prav pogosto okiti z notranjo rimo:

Do *Triglava* slavsko je država,
Čvrsta, snažna, u svijetu važna.

Leoninske vrstice stalno uporablja v mnogih enotah, na primer v domorodno-satirični rapsodiji "Badnje večje 1918," kjer podžiga mladino, vneto za zedinjenje s Srbijo, proti starim samopašnikom iz družbe kralja Nikole. Takole obsipa protivnike:

Zagon, momci, mladi Crnogorci!
Protiv žbira, tlačitelja mira,
Što zbog žira još brane vampira...
Napr'jed smjelo za besmrtno djelo
Sjedinjenja i vječna spasenja
Od Njeguša bika i krvnika,
Krvoloka, zvjera i gangstera...

Satirik ali puščičar je nebrzdani Mićun mimogrede prav pogosto v svojih zasnutkih.

Za potrdilo naj vam pretipkam odlomek iz IV. Epistole: Pesnik zastopa demokrasko stališče, češ edino zmožnost in pridnost usposablja človeka za visoke položaje v družbi, zveze in "čaršija" ne smejo biti merilo za našo vrednost:

Ni Knut Hamsun nije serdar bio,
Pa je svoje ime proslavio.
Maksim Gorki, pjesnik ljudskog bola,
Veći bješe od tri sta Nikola,
I ako je bremena nosio,
Često puta i hljeba prosio.
Zar Masarik nije kovač bio,
Pa je eto državu stvorio?
A ko stvori iz mraka hrišćanstvo,
Ko viteško osmanlijsko carstvo?
Što je Rade bio sa Njeguša,
Mlinar, čoban, pa i namiguša.
Dva smo knjaza imali svinjara,
A trećega sa sela kozara...

Tako, se mi zdi, so vam došednji navedki pojasnili duhovni obraz prvega črnogorskega modernega pesnika, samouka kakor Karadžić, imenovanega "Karadžić črnogorske anekdote." Kajti navzlic uglednemu izvirnemu delu tiči njegova bistvena zasluga za njegov rod v ogromnem številu narodnih zgodbic, ki jih je marljivi potomec črnogorskega goslarja rešil propada.

Božično premirje

PRVA svetovna vojna se je v mnogih ozirih razlikovala od sedanje in njen potek, ki spada sedaj v zgodovino, je v vseh svojih posameznostih poučen. S čisto človeškega stališča spada med najbolj zanimive epizode božično premirje na zapadni fronti leta 1914. Vse časopisje je takrat omenjalo ta presledek v moritvi, kako je prišlo do tega, pa nikdar ni bilo povedano. Prav to pa je v vsej stvari najzanimivejša točka. Sedaj pripoveduje o tem Edward Dearing v londonski reviji Lilliput. Nobeno vojno zapovedništvo ni ukazalo tega premirja, nobena diplomatska pogajanja ga niso pripravila — vojaki sami so ga sklenili.

Dearing pravi o tem:

Najbolj čudežni božič vseh časov je bil

menda tisti, ki so ga leta 1914 praznovali na zapadni fronti. Vse se je zgodilo nagloma in zdelo se je, da nihče ni prav vedel, kje in kako se je začelo...

Dokler je vojna trajala, so morali biti ljudje zelo previdni z ozirom na dogodke. Ko je bila končana, se je zdelo leto 1914 zelo oddaljeno, božična premirja pa še bolj.

24. december 1914 je bil na vsej dolgi zapadni fronti jasen in mrazen. Kmalu potem, ko se je zmračilo, je neki častnik strelske brigade na svoje precejšnje začudenje opazil, da so Nemci od robu svojih zakopov postavili majhna drevesca. "Meni ni bilo všeč, da bi hudimani imeli zabavo, toda moj stotnik mi ni dovolil streljati."

Dalje doli so Nemci začeli klicati Angleže, naj pridejo k njim in so — priznava neki škot — prepevali pesmi prav dobro. Naši so odgovorili s pesmijo "Who were you with last night" in seveda s "Tipperary;" to petje pa ni bilo izvrstno.

Ko se je vrnil k svoji stotnji, se je omejnjeni častnik zgrozil, opazivši, da so nekateri naši vojaki resnično zapustili zakope. Sešli so se z Nemci na pol poti v "deželi brez gospodarja" in so začeli izmenjavati smotke in cigarete. Ti prosti vojaki so aranžirali osemindesetdeseturno premirje.

Pri Yseri so zavezniki storili prvi korak. O polnoči je neki belgijski pešec, imeniten bariton, zapel "Minuit Chrétien" in ko je končal, ga je presenetilo glasno ploskanje iz nasprotnikovih zakopov. Zjutraj so Nemci nad svojimi zakopi razobesili velik plakat z napisom "Happy Christmas." Potem so zapustili svoje zakope in korakali proti nam, pojoč in kličeč "Kameraden." Dajali so nam cigare, mi pa smo jim čez reko metali čokolado.

Na neki točki angleške črte sta obe strani kakor po dogovoru zlezli iz svojih jarkov in sedli na nasipe. "Naši fantje so peli precej dobro," pravi neki angleški častnik. "Povabil sem sovražnike, naj zapoje kakšno ljudsko pesem in zapeli so. Eden Nemcev je zapel solo in nato sem prosil za kakšno Schubertovo pesem. Zapel je 'Dva grenadirja.' Potem so Nemci zapeli 'Die Wacht am Rhein', Angleži pa 'Soldiers Awake.'

Naposled so pregovorili vojake obeh strani, da so se vrnil v svoje zakope, a "sovražnik je prepeval vso noč in igral 'Home, Sweet Home' na rogu."

Drugo jutro — božičnega dne — je bilo megleno. Ob pol devetih je neki stotnik grenadirske garde opazil štiri Nemce, ki so zapustili svoje zakope in jim je šel naproti. Eden Nemcev, ki je znal angleško in je govoril za vse, je dejal, da se jim zdi le prav, da nam pridejo voščiti vesel božič in da nam brez pomisleka zaupajo. Pred vojno je živel v Suffolku, kjer je zapustil svoje dekle in motorno kolo. 'Pravil je, da nikakor ni mogel poslati svojemu dekletu v Angliji pisma in vprašal, ali ne bi jaz mogel poslati par besed,' pripoveduje stotnik. 'Dal sem mu dopisnico in mu dejal, naj napiše, kar misli, v angleščini. Storil je to in zvečer sem odposlal dopisnico.'

Na nekaterih krajih so častniki obeh strank uredili podrobnosti premirja. Eden izmed teh pravi: 'Zmenili smo se, da naj vojaki ne gredo do nasprotnih zakopov, ampak naj ostanejo v sredi med črtama. Govoril sem z raznimi častniki; vsi so bili prikupni.'

Vse jutro so vojaki fraternizirali in prepevali v "deželi brez gospodarja."

Neki presenečeni gardist pripoveduje: "Ko sem bil na poti k stotnijskemu poveljstvu, sem na svoje začudenje opazil ne le kakšnih sto petdeset Angležev in Nemcev pri hiši med zakopi, ampak vsaj šest ali sedem podobnih skupin na celi črti. Vojaki so izmenjavali vsakovrstne reči za spomin, si kazali fotografije, dajali naslove in podobno:'

"Ko smo končali 'Auld Lang Syne' — pripoveduje neki škot — je skočil star zajec iz svojega skrovišča in vsi, Nemci in Angleži so jo ubrali za njim. Videti je bil tolst in očitno je bilo, da se je zadnja dva meseca pasel po zeljniku med obema črtama... Zdelo se je, da so priletavali ptiči od vseh strani, a sicer skoraj nikdar ne uzremo ptiča..."

Vojaki obeh strani so se vrnil v zakope za božično kosilo, pozneje so se pa sestanki nadaljevali.

'Zvečer,' pravi neki strelec, 'smo si vsi dejali lahko noč in naši fantje so zažgali kresove v zakopih in prepevali vso noč...'

Zaključki, ki so jih ljudje izvajali iz tega, so bili zelo raznovrstni in skoraj vsi napačni.

'Vsa reč je nenavadna. Ljudje so bili tako naravni in prijazni... Bil sem presenečen, ko sem opazoval, kako so se naši razumeli z onimi.' — 'Zdi se mi, da se bodo političarji zmotili in da bo vojna kmalu končana, ker se bodo vsi naveličali in ne bo nihče več hotel streljati.' — 'Rad bi vedel,' je ugibal mlad častnik, 'kdo bo začel s streljanjem. Ampak, seveda, začelo se bo in jutri bomo na obeh straneh napenjali vse sile za ubijanje.'

In seveda, tako se je zgodilo. Premirje se je končalo tako nagloma in na enako nerazumljiv način kakor se je pričelo.

In nikdar več se ni ponovilo."

Veliki kitajski zid, ki je 1,500 milj dolg in se razteza preko dolin in hribov, je edina človeška zgradba, ki bi bila vidna, če bi človek mogel gledati z meseca na zemljo.

Drejčeto va pot

E. K.

(*Nadaljevanje.*)

Drejče se je vrnil v mesto, v duši nosil je vihar.
Kam bi krenil, kaj bi storil, da ugasil bi požar?
Pol srca ga je spremilo, ko je vasi dal slovo,
pol ga je ostalo v domu, ki njegov nič več ne bo.

Svet je velik, koder hodiš, kaj neznanega uzreš
in skrivnost se ti prikaže, kadar vrata kje odpreš.
A nikoli nisi mislil, da bi tuj ti dom postal,
da kdaj rodnega očeta v duši več bi ne poznal.

Od mladosti, ko je shodil pa do poznih svojih dni
težko delo le poznal je in okušal slast skrbi;
kar mu polje je rodilo, trdih žuljev bil je sad,
če se vreme ni obneslo, v dom se je naselil glad.

Vsako leto za cesarja davščino je plačeval,
cerkvi po navadi stari desetino je dajal,
če prišli so pogorelci, niso praznih rok odšli —
saj se še cigan od hiše nenasičen ne spodi.

Pa bi klečal kakor grešnik, ki ga grize huda vest
in ponižno se priklanjal, če mogotec stiska pest;
v srcu mu živi poštenje, ali daleč mu je čast,
njim pa, ki sede visoko, peti slavo, mu je slast.

Nikdar skozi sive megle starih časov in navad
ne posveti nova misel, polna dvomov, polna nad;
če zbudi ošabnost kmečka se za hip in zagrmi,
hitro se ponos potuhne, kadar se gospod zglesi.

Kakor da so vstale gore, segajoče do neba
med očetom in med sinom in zdaj ločijo oba,
kot da se je zmešal jezik, ki je njun bil v prejšnjih dneh,
vsak zdaj govori po svoje — ne za solze, ne za smeh.

Oče pa je vendar oče in spomin otroških let
pod plastmi vseh doživetij vekomaj je v srcu vjet;
zdaj trpi boleost prehudo, ker je v srce kanil strup
in napoj, nekda j medica, zdaj grenak je in gorjup...

Trudne, zbegane mu misli k materi še polete,
čez daljavo brezpomembno tiho se pogovore.
"Kakšno tvoje je življenje, polno truda in skrbi,
dni neskončne, trde tlake in prejokanih noči?"

“Kdaj veselje neskajjeno tebi dela kratek čas?
 Kdaj ti sreča, smehljajoča, topla, svetla pride v vas?
 Kdo prešteje tvoje ure, kadar dolg je dela dan?
 Kdo s pošteno pride plačo, da tvoj trud bo poravnan?”

“Kdaj, o mati, se spočiješ, ko je že na glavi sneg
 in nikakor ne ustavi se življenja hitri beg?
 Kdaj okusiš slast oddiha, se dolžnosti iznebiš
 in strahu, da kaj na polju, ali v hiši zamudiš?...”

Kot da veter misli vzel je, jih odnesel v daljno vas
 in z odgovorom skrivnostno se povrnil isti čas,
 Drejčetu se je zazdelo, da zaslišal njen je glas
 in da njen obraz ugledal je v okvirju belih las.

Mehka bila je beseda, ki je pela blažen mir,
 zadovoljnosti neskončne z njo se je odpiral vir,
 milo božala srce je, utišavala vihar
 in po polju bolne duše razlivala bajen čar.

“Če otrokom sonce sije, materin je svetel dan,
 če so zdravi, je posuta z mladim cvetjem njena plan;
 v njenem domu, naj je skromen, ves je njen široki svet,
 v njem bogato je življenje in z ljubavjo je ogret.

“Sin moj, mati je mogočna, silnejši noben ni kralj.
 Srca, žile njene dece krvni njen ogreva val;
 duše njen jim duh oživlja, ona večno v njih živi.
 Le blagruj jo! Večje sreče na vsem širnem svetu ni...”

Kaj je to? — Odkod te sanje, ko odrpte so oči?
 Kje privid se ta rodil je? — Saj strahov ni brez noči...
 Mati, duh je tvoj mogočen, da čez hribe govori
 in da v mojem trudnem srcu glas njegov mi zazveni.

Da, tako bi govorila, če bi govor njen bil dar;
 najpripriprostejšo besedo bi ogreval srčni žar.
 Nikdar ne bi potožila kot da bede ne pozna,
 za otroke le trepeče s skritim strahom v dnu srca.

Zbogom mati — trd je zakon, nič ne šteje mu srce,
 za ljubezen se ne zmeni, ne za upe in želje.
 Kmalu me pokliče cesar in odpre se drug mi svet —
 zbogom mati! Jaz k vojakom, brat pa novo mašo pet...

(Dalje prihodnjič.)

Žensko poglavje

ŽENSKO DELO

KO SE JE pred kakšnimi petdesetimi leti razvilo v Evropi feministično gibanje in je preskočilo Atlantik in vznemirilo tudi Ameriko, je bila ena glavnih zahtev pravica do dela. Sicer to ni bilo popolnoma novo. V Ljubljani smo imeli tobačno tovarno, "cesarsko" in moških delavcev je bila v njej komaj peščica, delavk pa nekoliko tisoč. V predilnici so delale ženske. Po gostilnah so bile že davno natakarice in kuharice in po hotelih sobarice. Kapitalizmu ni bilo treba dolgo dopovedovati, da so ženske sposobne delavke in da niso vajene visokih plač. To je bil glavni razlog, da delavci nikakor niso pozdravljali te konkurence in so bili dolgo odkrito sovražni ženskemu delu. Bilo je kakor v času prvih strojev, ko so angleški delavci napadli tovarne in razbijali mašine, ki so jim odjedale kruh. Pozneje so seveda spoznali, da se tehnični napredek ne da z brutalno silo ustaviti in da stroj sam po sebi ni sovražnik, temveč prijatelj, ker olajšuje delo in odpravlja mnogo truda; spoznali so pa tudi, da je njihove bede kriv sistem, ki omogoča lastnikom strojev, da naredo iz svobodnih delavcev mezdne sužnje. Prav tako se jim je sčasoma tudi zjasnilo, da bi bilo na svetu dovolj dela za oba spola, če bi bilo tako urejeno, da ne bi nikomur bilo treba delati preveč. Čim več delavcev, tem manj truda za vsakega...

Tedaj se je taktika organiziranega delavstva večinoma izpremenila. Izjeme se pač tujpatam še najdejo, toda večinoma je zavedno delavstvo postavilo zahtevo, da morajo biti plače za oba spola ob enakem delu enake. To zahtevo so v mnogih slučajih prevzele tudi delavke.

Toda smisel prvotne zahteve ženskega gibanja je bil ta, da se ženskam odpro panoge, ki so jim bile dolgo zaprte, večinoma pod pretvezo, da se razna, moškimi pridržana dela ne vjemajo z "žensko naravo." Ta rahločutnost je bila docela hinavska. Na mnogih stavbah je bilo videti ženske, ki so pomagale zidarjem s tem, da so nosile težke škafe po lestvah ogrodi, pa se mehkim dušicam niso prav

nič smilile. Ampak da bi ženska sodila ali zagovarjala obtoženko pred sodiščem, ali da bi vsaj bila članica porote — to bi bilo neneravno. Ženska je lahko bila babica, ampak da bi bila zdravnica, to bi bilo nedelikatno. Tekmovati s priprostimi delavci in prihraniti kapitalistom lepe denarce, to je že prav, toda vriniti se tja, kjer so višji gospodje vedno brez tekme gospodovali, to je drugačna pesem in ta se ne sme zapeti.

Časi so se izpremenili in zavedno delavstvo je veliko pripomoglo, da je žensko gibanje doseglo zmago za zmago. Danes so ženskam skoraj povsod odprta vsa vseučilišča in na mnogih predavajo same. Ženske so zdravnice, odvetnice, sodnice, urednice, izumiteljice, načelnice uradov, diplomatke itd. V kratkih desetletjih je nastala cela armada ženskih delavk v vseh mogočih strokah. In na tisoče je slučajev, da je mož brez dela in žena vzdržuje družino s svojim zaslužkom.

Lahko bi se reklo, da so ženske dosegle več kot so hotele. Kajti kakor koli je ženska pravica do dela utemeljena, je to stanje vendar nezdravo in ne koristi ne enemu, ne drugemu spolu. Če bi mogli pogledati v dušo vsakega moškega, ki išče dela, pa ga ne najde in mora živeti od zaslužka svoje žene, ali vsaj večinoma od njega, bi našli toliko duševnega trpljenja, da bi opis te tragike zahteval Shakespearjevo pero. Prav tako se pa tudi ne more zanikati, da trpi družinsko življenje, če mora žena posvetiti ves čas delu za zaslužek in ji za hišo ne ostane skoraj nič časa.

A vendar so se razmere razvile tako, da je za večino ljudi takozvanih nižjih slojev skoraj imperativno, da delata oba. Plače v primeri s cenami stanovanj, življenjskih potrebščin in skromnega luksusa, ki si ga morejo privoščiti so take, da ena plača le redko kdaj zadoštuje za življenjski standard, kakršen je postal navaden v deželi. Izbera je navadno le med dvema možnostima: Ali oba na delo, ali pa se preseliti v slume, nositi zakrpano obleko in se odpovedati vsaki skromni zabavi.

Včasih so socialistom poleg vsakovrstnih

drugih hudobij očitali tudi to, da razdirajo družino, "ta temelj naše civilizacije." Ozrite se po naših domovih: kaj je še ostalo od družine? V visokih krogih hodita mož in žena vsak svojo pot, otroci pa imajo tudi svoje "opravke." V "nižjih" pa morata oba delati, ali iskati dela in nimata časa za dom, za skupno življenje, za otroke. Nihče ni mogel bolj temeljito razdejati družine kot naš slavljani kapitalistični sistem, ki ne more posvečati pažnje takim malenkostim kot je dom in družina, ker zahleva sveti profit vso njegovo brigo.

Družina je naravna tvorba in če je vča-

sih njeno tiranstvo šlo predaleč, je sedaj nje-nega življenja premalo in posledice niso dobre. Toda do svoje veljave ne pride, dokler ostane sistem, kakršen je. Tudi Hitler s svojim "Kinder, Küche, Kirche" je ni obnovil, temveč je le zaslužnil ženo. Zdrava družina, ki bo priznala svobodo možu in ženi, kolikor ne krši njunega zakonskega odnošaja in bo otrokom dala dom, pride še le z novo družbo, ki bo osnovana na temelju enakopravnosti in vzajemnega razumevanja. Žene imajo mnogo razlogov, da pomagajo v boju za tako družbo.

Mars in tovariši

MARS NAS JE PRIŠEL letos posetit. To je precej splošno znano, ker so skoraj vsi listi poročali o njegovem približevanju. Dne 27. julija je bil le šest in trideset milijonov, trideset tisoč milj oddaljen od zemlje. Le v kakšnem nenavadno redkem slučaju bi se nam mogel še za poldrug milijon milj približati, ampak taka možnost je tako izjemna, da prihaja komaj v poštev.

Šest in trideset milijonov milj se nam seveda ne zdi bližina; toda vsemirske daljave so drugačne kot naše zemeljske in v tem prostoru se računa skoraj le z milijoni. Kadar je Mars na drugi strani sonca, je lahko sto pet in petdeset milijonov milj oddaljen od nas, kar je že precej razlike. Za astronome ima seveda sedanja bližina velik pomen, ker ne bodo prav kmalu imeli enako ugodne prilike za opazovanje.

Mars je izmed vseh planetov — bratov naše zemlje, ki je tudi planet—tisti, ki je od davnine najbolj privlačil pozornost in zanimanje ne le zvezdoznancev, ampak tudi lajkov. Navadne zemljane je najbolj zanimalo vprašanje, ali žive na tej premičnici bitja, ki so nam podobna in s katerimi bi na ta ali oni način lahko dosegli kakšno zvezo. Pred kratkim se je nešteti Amerikancem zazdelo, da je to vprašanje definitivno rešeno in sicer na način, katerega so se bolj ustrašili kot potresa, kuge in evropske vojne. Čitatelji dnevnih listov se gotovo še spominjajo večera, ko je neki znani komentator na radiju vzel H. G. Wellsovo "Vojno svetov" za podlago svojega

predavanja. Nekateri niso slišali njegovega uvoda, drugi mu niso posvetili dosti pažnje in ko je začel govoriti o napadu Marsove vojske na zemljo, so vzeli fantazijo za sveto resnico in zmeda bi komaj mogla biti večja, če bi kakšna evropska ali azijska letala začela metati bombe v New Jersey in požigati New York.

Tisti večer seveda ni rešil vprašanja, o katerem so mišljenja tudi v znanstvenih krogih razdeljena, kar je Molek pred kratkim dobro očrtal v svoji satirični sliki "Na zemlji ni življenja." In kdor je mislil, da bo sedanja Marsova bližina pokazala astronomom kakšna mesta ali druge dokaze inteligentnega življenja na rdečem planetu, se je motil, zakaj tudi če bi veliki dvestopalčevski daljnogled ki ga nameščajo na gori Palomar v Californiji že bil v rabi, bi vendar bilo nemogoče videti kaj takega. In tudi če bi mogli narediti veliko močnejši teleskop, bi bilo to izključeno, dokler se ne posreči; dvigniti daljnogled nad naše ozračje, ki zamegli vsako sliko tako, da se podrobnosti izgube. Za sedaj je to nemogoče; v bodočnosti se lahko zgodi marsikaj, o čemer se nam danes komaj sanja.

Vsaka zvezdarna se ne peča z Marsom. Največ ga letos opazujejo na južni strani zemlje; ta planet se namreč prikazuje precej nizko na južno vzhodnem nebu in se zaradi tega mnogo bolje vidi južno od ekvatorja kot v naših krajih. Tem so naredili veliko število slik sosednega planeta; posebno v južni Afriki so dobili mnogo fotografij v barvah.

Kaj kažejo in govore te slike?

Vera v inteligentna bitja na Marsu je nastala največ na podlagi nekih črt, ki jih je opazoval na premičnici glasoviti astronom Schiaparelli in za njim nekateri drugi. Ti so prihajali do zaključka, da ne morejo biti te črte, ki so bile videti tako ravne kakor da so narejene z ravnalom, nič drugega kot kanali. Razlaga se je zdela tem bolj verjetna, ker je na Marsu zelo malo vode in kanali naj bi pomagali. Mnogo zvezdoznancev je že davno dvomilo o teh kanalih; letošnja opazovanja niso prinesla nobenega dokaza, da so tam res take umetne vodne poti. Pač pa so našli na slikah temno zelene pege, o katerih mislijo, da pomenijo rastlinstvo. Kakšne bi mogle biti te rastline, se kajpada ne da ugibati, ampak drugače se ta zelenjava ne da razlagati, zakaj ob gotovih časih izgine in potem se zopet redno pojavi—kakor naše rastlinstvo na zemlji. One črte, o katerih se je toliko govorilo in pisalo, pa smatrajo za struge izsušenih starih rek in morda za razpoke in druge vdolbine.

Na obeh tečajih se—kakor na zemlji—po zimi prikaže bela odeja, katero so smatrali za led. Pri nas sta tečaja zaledenela vse leto; na Marsu se spomladi vse staja. Po tem sklepanju, da tam ni pravega ledu, že zato ne, ker je premalo vode; one bele lise bi torej bile le nekakšna slana. Drugi pa jih vendar smatrajo za led, ki pa ni debelejši kot en čevelj, največ dva.

Dognano je tudi, da je tam zelo malo kisika, ki je nam neizogibno potreben za življenje, tako da morajo, na primer letalci, ki se dvigajo v visoke zračne višave, jemati kisik s seboj, ker se ne bi brez njega mogli dihati.

Pomanjkanje vode in kisika vodi mnoge znanstvenike do zaključka, da ne more biti na tem planetu živalskega življenja, torej tudi ne inteligentnih bitij; če so kdaj živeli, ko je bil Mars še mlajši in je bilo na njem dovolj obojega—vode in kisika—so izmrli in le, če bi se kdaj posrečilo, dobiti jasne slike s podrobnostmi, bi se pokazalo, če so zapustili razvaline kakšnih mest ali kaj podobnega, kar bi dokazalo, da so nekdanje živeli.

To so seveda vse teorije in vsakdo ima pravico, da jih sprejme, ali pa zavrže.

Dolgo so trdili, da je tudi vegetacija na Marsu nemogoča. Sedaj se je to izpremenilo. Nekateri celo mislijo, da je tudi na mesecu

nekaj rastlinstva. Po tem, kar je za trdno znano o sosedni premičnici, se lahko pravi, da tam ni pogojev za tako živalsko življenje, kakršno poznamo na zemlji. Toda z druge strani se mora priznati, da je priroda neskončno iznajdljiva in lahko ustvarja oblike, o katerih nimamo niti pojma. Že na zemlji je očitna tendenca, da ustvarja življenje na vseh koncih in krajih. Nekdaj smo se učili, da je v morskih globočinah vsako življenje nemogoče, ker narašča pritisk z globočino tako, da bi kratkomalo zmečkal vse, kar bi zašlo v te morske prepade. Toda sloviti Bebee je prinesel iz takih globočin slike, ki kažejo mnogo življenja, bujnega in pestrega in Piccard se sedaj pripravlja, da pojde namesto v stratosferske višave, v morske globočine, še bolj globoko kot je bil Bebee in ne dvomi, da dobi še več slik podobnega življenja. Včasih so mislili, da je na visokem severu vse mrtvo; sedaj, zlasti odkar je ruska ekspedicija prebila skoraj pol leta na tečaju, so prišli do nasprotnega spoznanja.

Priroda eksperimentira kakor učenjak v svojem laboratoriju; nekateri poizkusi ji splavajo po vodi, drugi se ji posrečijo. Nekatera njena bitja se ne morejo prilagoditi okoliščinam in poginejo, druga se privadijo, ker so bolj sposobna, pa žive v razmerah, v katerih bi vsako drugo življenje propadlo. Nikakor torej ne moremo trditi, "tu in tu ni življenja," če nismo sami bili tam in se do brega prepričali. Tudi ne moremo reči, da je inteligenca le v človeku; taka trditev izvira le iz njegove domišljavosti.

Ne glede na vero ali nevero v življenje na Marsu so pa zvezdoslovci ameriškega prirodopisnega muzeja letos poslali radijski "klic" na Mars. Nikakor niso pričakovali odgovora, toda mislili so, da bi se nemara radijski valovi odbili od planeta in bi jih na povratku bilo mogoče najti. S tem poizkusom niso imeli uspeha; val se je najbrže izgubil v svetovnem prostoru.

Manj kot o Marsu je pa znano, da so letos še trije drugi planeti na tej strani sonca in v naši bližini—kar se pač med planeti more smatrati za bližino. 27. septembra bo Jupiter tako blizu kot že ni bil štiri in dvajset let. To je posebno zanimivo, ker je Jupiter največji planet našega osončja, pravi velikan v primeri z našo skromno zemljico. Za Jupitrom se

nam bliža Saturn, ki nam bo proti koncu oktobra najbližji in v začetku novembra bo Uran v podobni poziciji.

Saturn je poleg tega, da je največji planet za Jupitrom, zlasti zanimiv zaradi svojih obročev, ki jih je v količkaj dobrem daljnogledu že sedaj mogoče videti. Uran pa je v primeri s svojima velikima bratoma le pritlikavec in je tudi veliko bolj oddaljen od nas.

Za astrologe in druge praznoverne ali lahkoverne ljudi bo to prilika za vsakovrstna ugibanja in napovedovanja. Kako bo to kupičenje planetov vplivalo na naše življenje? Kaj prinese enemu dobrega in drugemu hudega? Kdo bo moral zaradi te konstelacije umreti in kdo postane nenadoma diktator? Ali bo dobro, staviti v loterijo ali na konja? Ali bo varno iti na potovanje? Kako se bo zaljubljenec godilo ob tem sodelovanju planetov?

Na tisoče jih pojde k vedeževalcem vsake vrste, katerih se zlasti v tej deželi ne manjka in dobivali bodo "učena" proročanstva in verjeli bodo in drago plačevali za lepo naminkane laži. Zakaj ne planeti ne stalne zvezde—ki v resnici tudi niso stalne—nimajo nobenega vpliva na usodo posameznega človeka, narodov, razredov in vsega človeštva.

Pač pa imajo vpliv na zemljo in vsled tega kolikor toliko tudi na naše življenje. Toda o tem se ne da nič prerokovati. Ne more se iz tega izvajati, da je "v zvezdah tako zapisano."

Kakšen vpliv more imeti akumulacija planetov?

Med vsemi "nebeškimi" telesi je privlačnost ali gravitacija. V splošnem velja, da večje telo privlači manjše. Sonce privlači zemljo in ostale planete in jih s tem sili, da romajo okrog njega. Toda znano je, da celo naš mali mesec ne miruje in ker ni dovolj močan, da bi pritegnil celo zemljo, privlači našo vodo kakor se suče okrog nas in tako nastaja plima in oseka. Tudi skorjo zemlje privlači, pač zelo malo, a vendar toliko, da nekoliko vpliva na potrese.

Kako bo vplivala privlačnost štirih planetov, ki so vsi na eni strani sonca, je vprašanje, ki zelo zanima znanost in skušali bodo, da dobe kolikor mogoče jasen odgovor na to. Če bi bili vsi ti planeti v eni črti, bi se privlačna sila vseh združila in bi bila zelo močna.

Nihče ne ve, ali se je to kdaj v preteklosti zgodilo ali ne. Zabeleženo ni nikjer. Niti sedanja konstelacija ni znana iz preteklosti; če so kdaj štirje planeti ob enem bili na eni strani sonca, niso kaldejski ali babilonski astronomi tega nikjer zapisali. Prikazen je torej za znanost nova in vsled tega posebno zanimiva.

Ali se bo privlačnost teh bratov kaj občutila v zraku, v naših vodah, v zemeljski skorji? Če se bo—kakšne utegnejo biti posledice? Lahko bi to povzročilo abnormalno vreme, morda povodnji, morda izpremembo temperature. Kakor mesec na zemljo, tako vplivajo planeti tudi na sonce. Doslej je, na primer še nepojasnjeno vprašanje, kaj povzroča sončne pege, ki igrajo izredno važno vlogo in vplivajo v veliki meri na naše razmere. Večina strokovnjakov misli, da jih povzroča privlačnost planetov in v tem slučaju bi združitev štirih, oziroma z zemljo in malim Merkurjem vred šestih planetov na eni strani lahko imela posledice v soncu in ker vse, kar se dogaja tam, vpliva tudi na zemljo, bi nam ta družba posredno lahko kaj ponagajala ali pa nam storila kaj dobrega. Ne le naši zemlji sami, ampak tudi nam, ki živimo na njej in smo odvisni od razmer na njej, od njene temperature, njenega zraka, njene rodovitnosti, od koristnih in škodljivih mikrobov, ki jim sonce dobro dela, ali pa jih ubija.

Vse to naposled le potrjuje enotnost vsega svetovja in vzajemno odvisnost vsega, kar je. Nešteta vprašanja, ki nastajajo iz tega, se pa rešujejo le s stvarnim znanstvenim preučevanjem in raziskavanjem, ne pa s predsodki, vražami in vedeževanjem.

Počakajmo torej, kaj nam bo znanost znala povedati, kadar bo zadnji naših nebeških tovarišev v naši sosesčini in bodo vsi štirje združili svoje sile, da store, kar morejo storiti. Med tem se pa ne bojmo, da nam prinesejo "konec sveta." Če začne kdo kvasiti kaj podobnega, vedite, da mu diše vaši prihranki ali vaša farma.

Opomba. Ta razprava je bila napisana in postavljena lani, pa je zaradi pomanjkanja prostora izostala. Njen pomen je pa še enak.

"Ubil, ali ne ubil — kdor je imel opravičila z biriči, je hudodelec še pred svojim rodnim bratom..."

Cankar: Hudodelec Janez.

Julkina zmota

E. K.

23.

DNEVI SO POTEKALI in tedni so minevali in nič posebnega se ni zgodilo. Čez dan je Lipman, ki je sedaj postal Niki, hodil po opravkih, o katerih še vedno nič ni vedela in opoldansko južino sta imela navadno vsak zase, proti večeru sta se pa shajala, včasih tukaj, včasih tam, sta skupaj večerjala v kakšni boljši gostilni, potem šla v kino ali v kakšno gledališče — njemu so najboljše ugajale burleske z množinami na pol golih deklet — potem pa je prišel še kakšen nočni klub na vrsto. Zdelo se je, da je Lipman poznal skoraj vse zavode te vrste in bil v nekaterih kakor doma. Ker je večinoma v veži take pivnice sedel vrtar, oblečen, da je bil človek v dvomu, ali je general, ali admiral in vprašal vsakega tujca, ali ima rezervirano mesto in če tega ni bilo, z največjo uljudnostjo, a še večjo odločnostjo zatrjeval, da so vse mize zasedene; ker je bila večerna obleka predpisana in ne bi bil niti državni tajnik pripuščen brez bele pentlje; ker so bile cene pijač in prigrizkov tako smešno visoke, da bi marsikatera družina s tem, kar je znašal račun enega večera za dvojico, živele ves mesec in ne bi bil nihče dal napitnine izpod dolarja; ker je bila nezanosno ropotajoča in cvileča godba oglaševana za eno "izmed petih najboljših v deželi," je bila Julka, misleča, da morajo biti gostje v teh prostorih sami člani "družbe," vzhičena in ponosna. Natararji so pazili na vsak Lipmanov migljaj, kapelnik v svoji maškaradni obleki, zvičajoč se pred našemljenimi godbeniki, je vsak večer parkrat vprašal, kaj gospod Lipman želi, da bi zaigral; točaji za barom so vedeli, kakšen napoj pomeni ta znak s prsti, kakšnega oni in nič besed ni bilo treba. Mnogo gostov ga je klicalo s prvim imenom, tudi nekatere ženske. Vse to je naredilo na Julko velik vtis. Niki mora pač veliko veljati, zakaj vsaka šleva ne bi mogla uživati takega ugleda. Nekaterim svojim znancem in znankam jo je predstavil in vsi so jo prijazno, včasih spoštljivo, včasih šaljivo pozdravljali in čutila je kot da stopa korak za korakom v novi svet. Zlasti dobro ji je delo, da ti ljudje niso bili taki kot je včasih

mislila in se nekoliko bala. Vedli so se izredno svobodno, zabavali so se glasno, često bučno, s šalami niso bili izbirčni in nikdar niso govorili o rečeh, ki jih ne bi razumela. Kmalu se je Julka tako privadila, da se je počutila v takih nočnih prostorih bolj doma kot v svoji hiši, si poiskala v raznih časopisih zbirko dovtipov, se jih naučila in žela z njimi ob večerih obilico poklonov.

Po dnevi so jo velike trgovine mikale kakor prej, uživala pa je bolj, ker ni bila obsojena le na ogledovanje, temveč se ji je marsikatera želja s pomočjo Lipmanovega denarja lahko izpolnila. Začetkoma so se prodajalci kar igrali z njo. Kjer koli se je ustavila, ji je bilo treba pokazati kaj posebnega in šele razne, dokaj drage izkušnje so jo naučile, da je kupčevalska zgovornost umetnost svoje vrste in ji lahkovernost prinaša največje, ne vselej zaslužene uspehe. Pa tudi pozneje je včasih še globoko vzdihnila, kadar je odšla od kupa blaga, dobro vedoča, da nima rabe za nobeno ditirambično ponujano reč, pa jo je vendar v prstih srbelo. Lipman je hvalil vse, kar mu je pokazala, a njegove fraze so bile vedno enake, tako da je včasih sumila, če mu je stvar res všeč. In spoznala je, da ne bi mogla pokupiti vsega, kar je na trgih, tudi če bi ji denar namesto dežja padal iz nebes.

Trdno zvestobo je pa le ohranila oddelku, v katerem ustvarjajo lepoto in jo popravljajo. Izvedenke, ki so imele v oblasti frizure, polti, nohte, ustne in vse skrivnosti, ki tekmujejo z majko naravo in jo često premagujejo, so ji zatrjevale, da so njeni lasje naravnost poetični, da bi njena usta slikal Whistler, če bi bil še živ, da se smejo za njeno kožo rabiti le najfinjše kreme, ker je mehka kot žamet; kljub temu so imele z njo opraviti po cele ure, a le zato, ker je lepoto treba ohraniti in varovati pred sovražnimi vplivi zraka, vetra in vremena in jo, česar narava sama ni storila, primereno akcentuirati...

Nekega jutra je Julka, vsa obnovljena in osvežena stopila iz "salona," ko je opazila Torna in njegovo ženo. Prvi hip se je hotela obrniti in oditi kot da jih ni opazila. Staro so-

vraštvo se ji je zabliskalo v očeh. Toda prav to sovražstvo je izpremenilo njeno misel. Zdaj se nima ničesar bati. In lahko jima pokaže to in jima nasuje zavisti v srca, v katerih je bilo vedno le omalovažavanje, če ne pravo zaničevanje doma. Polagoma je stopala v njuni smeri, se ustavljala tu pa tam kot da ogleduje razložene predmete in šele ko je bila že povsem blizu, se je začudila: "Glej! Gospod in gospa Tornova! Kdo bi vaju pričakoval tukaj? Že dolgo se nišmo videli, saj je že cela večnost."

"Res je, gospa Dolnikova," je odgovorila Tornova.

"Dol—?" se je zavzela Julka. "O — vi dva še ne vesta. Ali res ne vesta? Mislila sem, da ljudje vedno govore o takih rečeh, tudi če jih nič ne brigajo. Torej res nista nič slišala?"

"Ne vem, o čem govorite, gospa," je odvrnil Torn. "Če gre za prenašanje pošt, imava navadno vosek v ušesih, torej najbrže ne bi nič vedela, tudi če bi ljudje govorili. Ampak zatrjujem vam, da nama nihče ni pravil ničesar, kar se tiče vas, ali vašega moža, ali vaših staršev..."

"Verjamem. Povedati vama moram torej sama. Morda je bolje tako, zakaj če bi slišala od drugih, bi vama bilo lahko prikazano v napačni luči in v grdih barvah. Zvedeti pa morata prej ali slej. Riko in jaz sva se ločila."

Presenečenje Tornovih je bilo resnično. Sicer sta si oba že davno pravila, da se je Riko zelo zmotil, ko je poročil Julko, poznala sta pa tudi njegovo veliko ljubezen do te žene in zato nista verjela, da bi kdaj pristal na ločitev, dasi bi po njunem mnenju bila boljša za oba kot skupno življenje brez duševne vezi.

Tinka je vprašala, kako se je to zgodilo, a Julka, ki je čakala prav na to, je dejala, da nima česa skrivati, ampak da je ta prostor neprimeren za tak pomenek.

"Ali sta že zajtrkovala?" je vprašala.

"Seveda," je odgovorila Tornova; "vsako jutro imava kavo doma. Danes je moj mož prost, sicer bi bil že davno na delu."

"Lahko bi sedli kam v kavarno ali slaščičarno in bi pokramljali, kakor že davno nišmo."

Tinka je pohitela, sluteča, da bi njen mož odklonil, pa ni hotela niti Julki povzročiti ob-

čutka užaljenja, dasi ni bilo v njenem srcu nobene ljubezni do nje.

"Lahko bi se kje ustavili za pol ure, če vam ni neprijetno, govoriti o tej zadevi. Če vam je neljubo, se lahko pomenimo o drugih rečeh."

"Ne, ne, ne," je hitela Julka. "Razporočila sva se, to je vse in to dandanašnji ni sramota."

Poznala je prostorček, tako lepo urejen, da gostje za eno mizo lahko govore ves dan, ne da bi jih drugi slišali. Ko so prišli tja in posedali, je Torn dejal:

"To je kakor zgrajeno za vohune in diplomate."

"Ali pa za mlade zaljubljenice, ki govore sladke nesmisle in mislijo, da so globoke skrivnosti," se je nasmehnila njegova žena.

Ko jim je bilo postreženo in je natakari-
ca odšla, je Julka povzela:

"Vi dva že davno nista bila v naši hiši in zato se morda čudita, da se je tako zgodilo. Ampak zgoditi se je moralo; če se ne bi bilo zdaj, bi se pa moralo pozneje."

Ko je pomolčala, je Torn omenil:

"Gotovo, nekatere reči so neizogibne — kakor vreme. Če so vzroki za dež, bo deževalo."

"Tako je," je pritrdila Julka. "Pri nas so se vzroki dolgo zbirali in naposled jih je bilo toliko, da jim ni bilo več mogoče, prezreti. Jaz in Riko sva preveč različna."

"Oba sta spoznala to?" je vprašal Torn in njo je zbadlo, ker se ji je nenadoma zazdelo, da jo izprašuje preiskovalni sodnik.

"Spoznala sem jaz," je odgovorila osorno. "Riko je slep za vse, česar ne želi videti. Če bi bilo šlo po njegovem, bi ostala priklenjena eden k drugemu do konca dni kakor obsojenec. On mi ni mogel dati ničesar, jaz njemu ne. To ni bilo nikakršno življenje. Jaz hrepenim po svobodi, on je zadovoljen, če se zakoplje v dom."

"In zdaj ste svobodni," je omenila Tinka, le toliko, da prekine molk.

"Svobodna!" je Julka povzdignila glas. "Svobodna kakor nikdar nisem mogla biti z Rikom. Namreč — ne kakor morda mislite. Omožena sem, seveda, ampak to —"

"O!" je nehote ušlo Tornu.

"To je vse drugačno razmerje," je pohitela Julka. "Moj soprog bi me nosil na rokah."

Torn je skušal, pa se ni mogel popolnoma premagati.

"Zdelo se mi je, da vas je Riko nosil tako..."

"Riko! — Če bi me bil res tako ljubil kakor je včasih govoril, bi bil storil kaj, da bi bilo obema olajšano življenje. Ampak za to ni nikdar imel smisla. Žrtvoval je službo, kjer so mu bile postavljene lestve do najvišjega vrhunca. On se je lahko prilagodil vsakim razmeram, toda kdaj je mislil name? Jaz sem bila rojena za boljše življenje. V nižavah ne morem dihati."

"In sedaj ste se povzpeli v višave?" je tiho, s komaj pritajenim dvomom vprašala Tinka.

"Da!" je zapela Julka in v očeh se ji je zablistalo. "Rekla sem, da me nosi moj soprogram na rokah. To se pravi, on izpolnjuje moje želje. Niti ne čaka, da jih izrečem. V očeh mi jih čita. Pot mi gladi v tisto družbo, kjer je pravi prostor za moj značaj."

"Torej ste dosegli, po čemer ste hrepeneli, zadovoljni ste in treba bi vam bilo le čestitati."

"Gotovo. Lipman je drugačen mož kot Dolnik."

"Lipman?" je vprašal Torn in njegov glas ni mogel zatajiti začudenja. "Ne Nikolaj Lipman?"

Julka je trijumfirala. Torej je zadela v živo. Tudi Torn, ki ne živi v krogih socialnega registra pozna to ime. A posilila se je, da je omenila malomarno:

"Niki mu pravijo prijatelji in jaz. Torej bo že tisti."

"Hm..." Le ta "hm" se mu je izmuznil iz ust, pa si je zavezal jezik.

"Kaj mislite?"

"Nič, nič."

"Ali ga poznate?"

Nekaj se ji ni zdelo prav.

"Osebno seveda ne," je Torn odgovoril in se začel pripravljati za odhod.

Julka je postajala nervozna.

"Prosim, počakajte. Vaše besede so čudne."

"Moje besede? — Saj nisem ničesar dejal."

"Ne mnogo. Ampak vaš 'hm' morate razložiti. Mislite kdovekaj, pa se morate motiti. Morda je več Lipmanov in vi poznate —"

"Zagotavljam vas, da ne poznam nobenega in moj 'hm' je brez pomena."

"Noben glas, ki pride iz vaših ust, ni brez pomena. Zato morate razložiti. Moj Niki je bogat, družni se s samimi uglednimi ljudmi, hodi v kroge, kamor nima vsakdo pristopa."

"Tedaj, gospa, pozabite, da sem morda za trenotek mislil na nekaj drugega. Sami morate najbolje poznati svojega soproga in tudi, če bi kdo drugače govoril o njem, bi morali verjeti svojim očem in zlasti svojemu srcu bolj kot tujim besedam."

V Julkinih žilah je že vrelo.

"Gospod Torn, vi ste me od vsega začetka sovražili—"

Kakor led so bile njegove besede, ko je odgovoril:

"V mnogih rečeh ste se motili, gospa in tudi v tej. Začetkoma sem vas imel rad, že zato, ker ste bili Rikova žena. Pozneje mi marsikaj ni bilo všeč, a bolj sem vas pomiloval kot sovražil. Jaz sovražim dejanja, a ne ljudi. To sicer ne pomeni, da nimam mnenja o njih. Sicer pa že davno vem, da se nihče ne more postaviti na mesto usode in zato pustim ljudi, da žive, kakor znajo. Za Rika mi je žal, želim vam pa, da se niste bolj zmotili kot takrat, ko ste njemu podali roko."

"Saj vem, da ste vedno na njegovi strani. Jaz sem vam bila od vsega začetka grešnica in ničesar ne želite bolj vroče, kot da bi užila z Nikom manj sreče kot sem je z Rikom. Ampak ta želja se vam ne izpolni. Povejte Riku, kadar ga vidite, da sem srečna, odkar sem rešena njegovih malomeščanskih šeg in muh, da sedaj lahko z višave gledam na njegovo nizkost—"

"Gospa, to je dovolj," je posegla vmes Tinka.

"Povejta mu oba," je že skoraj kričala Julka, "povejta mu, da sem iz ječe prišla v kraljevski grad, da se sedaj lahko pajdaši s svojimi prijateljčki po beznicah, ko zahajam jaz v njemu zaprto družbo—"

"Zbogom, gospa," je hladno dejal Torn in odšel z ženo.

Julka je strmela za njima. Šele ko so se vrata zaprla, se je zavedla in počasi odkorkala.

Ta dan pa je doživela še drugo presenečenje.

(Dalje prihodnjič)

Za gospodinje

O TORTAH.

Vsakdo ve, da so torte zelo raznovrstne; resnično, nihče ne bi mogel naštetati vseh vrst, ker se neprenehoma množe, kajti v mnogih slučajih je s prav majhno izpremembo, z neznatnim dodatkom, z malce drugačno tehniko mogoče narediti povsem novo torto in glasoviti kuhinjski šefi, pa tudi skromne domače gospodinje neprenehoma eksperimentirajo in ustvarjajo nove recepte. V splošnem se pa vendar vse torte lahko razdele v dve glavni vrsti: maslene in jajčne. To sicer ne pomeni, da ne pride nikdar v masleno torto nobeno jajce, ali pa v jajčno nikdar nič masla; pač pa je v prvem slučaju vmešavanje masla, v drugem pa priprava jajc najvažnejši opravke. Sploh zahteva skoraj vsaka torta nekoliko dela in pazljivosti. Kuhinja je v naših časih postala nekakšen znanstven laboratorij in uspeh je večinoma zelo odvisen od natančnosti. To velja za mnoga jedila, za torte pa še prav posebno. Danes se ne pravi več: vzemi pest tega, kakšno žlico onega, kajti take mere ne pomenijo nič in če je pest prevelika ali premajhna, lahko pokvari vse. Včasih slišite: "Eh, moja mati je delala tako, pa so bile njene torte, potice in pogače vedno izvrstne." Seveda, ker je mati vedno rabila svojo pest in jo je dolga izkušnja naučila, kako jo rabiti. Ampak moja pest ni enaka tvoji, jaz ne znam zagrabiti tako kakor ti in če mi navodilo ne pove natančne mere za vsako reč, bo torta prekipela, ali se bo sesedla, ali bo napol preveč pečena, napol pa surova. Kakor je treba, da so mere natančne, tako mora biti tudi vse ravnanje s testom, tepenje jajc, priprava posode, peka itd. pravilno.

Nekoliko pravil si je dobro zapomniti za vse slučaje. Predvsem izberi za torte dobre snovi. Naša naloga ni, da bi delali reklamo za to ali ono tvrdo; če sama nimaš izkušnje, ti pove prijateljica, s katero moko, s kakšnim pecivnim praškom, s katero čokolado ima najboljši uspeh. Sprejmi njen nasvet. — Tortno moko presej enkrat, vselej preden jo meriš. Potem pa meri kakor predpisuje recept. Kadar pravi navodilo, da se testo tepe, ni dovolj, kar mešati, ampak treba je dvigati kuhalnico iz testa, da pride zrak v testo, ko zopet suneš kuhalnico vanj. Kadar dobiš izkušnjo, boš kar čutila, kdaj je testo dovolj stepeno; sicer je pa dobro znamenje, če gre testo od žlice, če dela mehurčke, če gre lahko od sklede. Dobro stepeno testo bo naredilo lahko torto; ampak kadar vidiš, da je dovolj, nehaj, zakaj preveč stepeno je tudi lahko kvarno.

Pri tortah z jajčnim snegom je treba paziti, kadar se ta primeša testu, da se ohrani zrak, ki je prišel v beljake s tepenjem. Sesuj sneg na testo — in glej, da bo skleda, v kateri to delaš, dovolj velika — potem pojdi z žlico skozi sneg do dna in od spodaj rahlo pokrivaj beljake s testom. Da je to postopanje rahlo, je zelo važno, kajti sicer se lahko zgodi, da si tepla jajca zaman. Vendar pa mora biti ves sneg dobro pokrit in kolikor mogoče enakomerno primešan.

Za nekatere torte je treba ponev namazati. Ne rabi za to masla, ker se rado prismodi. Lahko vzameš svinjsko mast, ali pa katero izmed raznih rastlinskih masti, ki so na trgu in se lahko rabijo mesto masla ali pa se mu primešajo. Namaži ponev dobro, to se pravi, enakomerno, ne pa preveč, zakaj torta se peče, pa ne praži.

Pri tortah je zelo važno, kako se pečejo. Nekatere je treba postaviti v vročo peč, pozneje pa znižati tem-

peraturo, z drugimi je ravno narobe, nekatere se pa postavijo v zmerno pečico in vročina ostane do kraja enaka. Sledi v vsakem slučaju natančno navodilo. Če nimaš prav velike izkušnje, ne odpiraj pečice, dokler ni čas, da je torta vsaj približno gotova. Čas peke se lahko razdeli v štiri razdobja; v prvem torta vzhaja, v drugem se to nadaljuje in torta začne dobivati skorjo, torej, če je bela, rumeneti, v tretjem se oboje nadaljuje, v zadnjem je vzhajanje končano in torta nekoliko odstopi od ponve.

Kadar je torta dovolj pečena, je tako visoka, da ne bi mogla več vzhajati in ima lepo skorjo, ne drži se več posode in površina je elastična; če se je rahlo dotakneš s prstom, se mora mala vdolbina takoj naravnati. Najvarnejša pa boš, če vtakneš v sredo zobotrebca ali tenko slamco; ko potegneš to iz torte, mora biti suho.

Vmešavanje masla (creaming — v ljubljanski šprahi so rekli "obtrajbat") zahteva nekoliko potrpežljivosti, ki se pa izplača. Kot smo že rekli, se mesto masla lahko rabi kakšna rastlinska mast, ali pa vsakega pol. Karkoli se pa vzame, se mora tako vmešati, da postane lahko in penasto. Maslo se v skledi malo stare z žlico; če je zelo trdo, ga lahko poliješ z žlico vrele vode, kar ne bo torti prav nič škodovalo. Potem pa mešaj od leve na desno, če si levičarka, pa narobe, le da nadaljuješ v eni smeri do kraja. Če se z maslom vmeša sladkor, vmešaj najprej maslo samo, kadar je to lahko, pa dodajaj sladkor polagoma in nadaljuj vmešavanje, dokler ne bo vsa zmes lahka in penasta.

Jajca se morajo za nekatere torte najprej stepiti, za druge se pa jemljejo cela za testo. V zadnjem slučaju jih dodajaj testu eno po enem in vselej dobro stepi testo, preden dodaš drugo jajce. Za večino tort se ločijo rumenjaki od beljakov. Kadar so rumenjaki dovolj stepeni, imajo barvo kakor limona in so gosti. Kadar potrebuješ sneg, pripravi beljake v skledi, pa jih ne stepi, dokler jih ne potrebuješ, sicer se utegne sneg "stajati." Sneg mora biti vedno tako trd, da napravi hribočke, če ga dvigneš z vilicami, toda ne suh, razen če je to posebej predpisano.

Stepenemu maslu se nikdar ne doda vsa moka, kateri je navadno primešan pecivni prašek, sol in morda kakšna dišava, temveč se stresa v manjših količinah in prav tako se dodaja mleko, ali kakršna koli tekočina se rabi. Testo se stepe vselej, kadar se doda nekaj moke in tekočine.

Če so za masleno torto rabljene same dobre, zanesljive snovi, se testo lahko spravi v ledenici, dokler ne pride čas za peko. Najbolje je v tem slučaju, da se testo stresa v ponev, potem tesno pokrije z vlažnim prtičem, nato še z voščenim papirjem in se ta, kar ga sega čez ponev, dobro zveže. Tako se lahko postavi v ledenico čez noč, ali pa tudi dalje.

Mesto masti rabijo nekatere kuharice rade olje. To daje torti poseben okus, ki ga imajo nekateri radi, drugi pa ne. Sicer ne dela olje nobenih posebnih težav, toda kdor nima izkušenj z njim, nemara ne bo zadovoljen.

MUSKATNA TORTA.

Ta torta zahteva dosti vtepanja, je pa zelo rahla in okusna. Treba je:
funt masla
tri kupice sladkorja
pet kupice moke

deset jajc
poldrugo kupico mleka
dve žličici (ne zvrhani) pecivnega praška
dve žličici muškata (mace)
za spoznanje soli

Vmešaj maslo in ko je lahko, polagoma primešavaj sladkor. Stepi rumenjake, da bodo gosti, vlij na vmešano maslo s sladkorjem in stepi, da bo zmes kakor gosta smetana. Zmešaj moko s pecivnim praškom, muškatom in soljo in presej trikrat. Dodaj masleni zmesi nekaj moka in mleka in vtepi in nadaljaj tako, dokler ne porabiš vse moka in mleka. Potem še stepi, dokler ne bo testo zelo gladko. Nato naredi iz beljakov sneg in ga rahlo primešaj testu. Namaži veliko ponev, ali pa jo lepo obloži s povoščenim papirjem in vsuj testo vanjo.

Naredi v pečici ne več kot 250 st. toplote (F.) in peci počasi tri ure do tri in pol. Drugo uro lahko toploto polagoma zvišaj.

Ta torta je dokaj velika; če hočeš manjšo, vzemi vsega razmeroma manj.

CHICAŠKA TORTA.

Za to torto je treba mnogo stepanja jajc, zlasti rumenjakov. Vzemi:

osem rumenjakov
osem beljakov
kupico tortne moka
žličico tartarne kreme (cream of tartar)
kupico sladkornega praška

V eni skledi stepaj rumenjake pol ure, v drugo pa daj beljake. Kadar si gotova z rumenjaki, naredi iz beljakov sneg; kadar je ta skoraj napol gotov, vsuj vanj tartarno kremo in stepaj dalje. Potem dodajaj po malem sladkorni prašek in stepaj. Ko je ves sladkor porabljen, dodajaj po malem nekoliko stopenih rumenjakov in nekoliko moka in stepaj. Nadaljaj tako, dokler ne bodo porabljeni vsi rumenjaki in vsa moka. Namaži modlo kakor za pitico in rahlo vsuj testo vanjo. Peči eno uro v zelo zmerni pečici, 250-275 st. F.

MANDLJEVA TORTA.

Za torto:

sedem rumenjakov
sedem žlic sladkornega praška

pol funta drobno zmletih mandljev
deset beljakov

Za led:

tri rumenjake
četrť funta masla
dve žlici zelo močne kave
tri žlice sladkornega praška, morda več,

kar se pokaže, kadar delaš led

Zmelji oluščene mandlje. Stepi rumenjake, polagoma dodajaj sladkor, potem prisipaj zmlete mandlje in stepaj, dokler ne bo vse porabljeno in zmes gladka. Naredi iz beljakov sneg in ga rahlo primešaj. Peči v dveh manjših modlah v zmerni pečici 25 do 30 minut.

Medtem ko se peče, lahko pripraviš led. Vmešaj maslo, potem polagoma dodajaj sladkor in nadaljaj; nato dodaj rumenjake, enega po enega in vmešavaj, da postane gladko in če pri tem opaziš, da potrebuješ več sladkorja, ga še dodaj in vmešaj. Potem polagoma prilij črno kavo in mešaj, da bo vse enakomerno zmešano in se bo dalo lepo razmazati.

Kadar sta oba dela torte pečena, pomaži prvega po vrhu z ledom, položi drugega lepo nanj in pomaži še tega po vrhu in vso torto zmerno ob straneh.

POMARANČNA TORTA.

6 rumenjakov
dve kupice sladkornega praška
tri četrť kupice drobtin
eno veliko pomarančo
pol funta mandljev
šest beljakov

Olupljene mandlje zmelji drobno.

Od pomaranče ostrgaj lupino, potem pa iztlači sok. Stepi rumenjake, polagoma jim dodajaj sladkor in stepaj, potem primešaj najprej drobtine in nato še mandlje po malem in mešaj. Dodaj pomarančno lupino in polij s pomarančnim sokom in zmešaj. Naredi sneg iz beljakov in ga rahlo primešaj.

Peči v dveh malih modlah kakor mandljevo torto.

Za to torto ni led neizogibno potreben, če pa hočeš, ga naredi kakor za mandljevo torto in pomaži na enak način.

KOLIKO STORITE ZA CANKARJEV GLASNIK?

Če ste res napredni, pokažite to tudi z dejanjem. Cankarjev glasnik je napredna delavska kulturna revija za leposlovje in pouk. Priporočite svojemu prijatelju ali znancu, da si jo naroči. Za obstoj in napredek izobraževalnega časopisa je potrebno sodelovanje vseh, ki so za napredek!

Cankarjev glasnik potrebuje zastopnikov, posebno še izven Clevelanda. Priglasite se! Pišite upravništvu, ki bo rade volje dalo vsa pojasnila. Naslov: 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio.

NAROČILNA NAKAZNICA NA CANKARJEV GLASNIK

IME: _____ NASLOV: _____

Plačal \$ _____ c _____ Dne _____ 19 _____ Zastopnik: _____